

JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH

PEDAGOGICKÁ FAKULTA

KATEDRA PEDAGOGIKY A PSYCHOLOGIE

Vývoj dětské hry

Bakalářská práce

České Budějovice 2011

Vedoucí bakalářské práce:
PaedDr. Alena Váchová

Vypracovala:
Petra Radilová

Prohlašuji, že svoji bakalářskou práci jsem vypracoval/a samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

V Českých Budějovicích, dne.....

Děkuji své vedoucí bakalářské práce, paní PaedDr. Aleně Váchové za pomoc při zpracování mé práce i za cenné rady, které mi poskytovala při konzultacích. Velice jí též děkuji a vážím si její bezmezné trpělivosti a ochoty, se kterou mi pomáhala.

ANOTACE:

Vývoj dětské hry

Cílem této práce je popsat vývoj hry konkrétního dítěte během jednoho roku a vliv prostředí na tuto aktivitu. Bakalářská práce je koncipována do dvou celků. V první, teoretické části je charakteristika hry, psychomotorický a sociální vývoj a vývoj hry dítěte od novorozeneckého do předškolního období. V druhé, praktické části je popsáno pozorování hry chlapce od 8 měsíců do 20 měsíců jeho věku. Sledovány jsou i vlivy rodičů a starších sourozenců na hru. V závěru je pozorování vyhodnoceno z hlediska obecně známých poznatků o ontogenetickém vývoji hry, odrazu činností osob v okolí dítěte a základních znaků hry ve hře pozorovaného chlapce.

V konečné podobě může práce posloužit začínajícím pedagogům mateřských škol k ujasnění významu dětské hry.

The Abstract:

Development of children's play

The target of this work is to describe development of particular child's play during one year's time and influence of surroundings on this activity. Bachelor's work is conceived into two parts. In the first, theoretical part, is characteristics of play, psycho-motor and social development and child's play development since infant to preschool age. In the second, practical part, is described play observation of a boy from 8 to 20 months of his age. Observed was also influence of parents and older siblings on the play. As conclusion is the observation evaluated from the viewpoint of common knowledge about ontogenetic development of play, reflection of persons in child's surroundings activities and basic signs of play in the play of observed boy.

In the final form the work can serve for beginning pedagogues in kindergartens to clarify the sense of children's play.

Úvod	8
I. Teoretická část	9
1. Psychomotorický vývoj dítěte	9
1.1 Novorozenecké období	9
1.2 Kojenecké období	10
1.2.1 Pohybový vývoj	11
1.2.2 Kognitivní vývoj	12
1.2.2.1 Vývoj zraku	12
1.2.2.2 Vývoj sluchu	13
1.2.2.3 Vývoj předřečové aktivity	14
1.3 Batolecí období	15
1.3.1 Tělesný vývoj	15
1.3.2 Kognitivní vývoj	16
1.3.2.1 Vývoj paměti a myšlení	18
1.3.2.2 Rozvoj řeči	19
1.4 Období předškolního věku	20
1.4.1 Tělesný a pohybový vývoj	21
1.4.2 Kognitivní vývoj	22
1.4.2.1 Vývoj vnímání	23
1.4.2.2 Vývoj paměti	25
1.4.2.3 Rozvoj fantazie	26
1.4.2.4 Rozvoj verbálních schopností	27
1.4.2.5 Vývoj kresby	28
2. Sociální vývoj	31
2.1 Kojenecké období	31
2.2 Období batolete	32
2.3 Předškolní období	32
3. Vývoj dětské hry	34
3.1 Druhy her	34
3.1.1 Hry z hlediska psychologického	34
3.1.2 Hry z hlediska pedagogického	36
3.2 Ontogenetický vývoj hry	37
3.2.1 Hry kojenců	37
3.2.2 Hry batolat	38

3.2.3 Hry předškolních dětí	39
II. Praktická část	42
Závěr	56
Seznam literatury	57

Úvod

Téma a praktické pozorování mé bakalářské práce jsem si vybrala proto, že mám doma děti ve věku kojeneckém a předškolním a je pro mě velmi zajímavé sledovat, jak se vyvíjejí. Ve své práci se zaměřím na psychomotorický a sociální vývoj dětí od novorozeneckého období po předškolní věk a taktéž na vývoj hry ve stejném období. V praxi probíhá vývoj psychomotoriky a hry ve vzájemném propojení a ne vždy se každé dítě vyvíjí stejně. Přichází totiž na svět s různým dědičným vybavením a závisí to i na počtu podnětů, které dítěti předkládáme. Ty nejdůležitější podněty dostává každé od lidí ze své rodiny, nejvíce od matky a pak i dalších jejích členů. Starší sourozenci k nim určitě také patří, tráví přece s dítětem hodně času a mohou mu být blízcí i svou hravostí a menší postavou.

Ovšem neplatí zde, že čím více podnětů dítěti dáváme, tím je to pro ně lepší. Přílišné množství podnětů může naopak uškodit. Musíme si uvědomit, že dítě není stroj a nemůžeme jej zahltit informacemi.

Nejprve bych se ve své práci zaměřila na psychomotorický vývoj dítěte.

I. Teoretická část

1. Psychomotorický vývoj dítěte

1.1 Novorozenecké období

Jako novorozenecké období označujeme prvních 28 dní po narození. Toto období můžeme označit též za období adaptační a to z toho důvodu, že po porodu se stává dítě samostatnou bytostí. Narození je pro ně velice zásadní změnou ve způsobu života. Z klidného života v plodové vodě, která měla stabilní teplotu, tlumila zvuky i doteky, se dítě dostává do prostředí relativně hlučného, plného světla a chladu a leží na pevné podložce. I svoji tělesnou hmotnost vnímá jinak než dřív. Dítě je schopno reagovat jen pomocí reflexů a vrozených způsobů chování. Novorozenec je též geneticky disponován k poměrně dlouhodobému zrání a učení. Úseky bdění jsou zpočátku vyplněny především uspokojováním biologických potřeb. Postupem času jej zaujmou i podněty jiného významu. Dítě je schopné se soustředit na tuto činnost pouze, pokud je bdělé. V tomto stavu je novorozenec schopen se rychle učit. Do dvou týdnů je schopen spojit obličej matky s jejím hlasem. Podle kadence hlasu matky je v souladu jeho pohybová aktivita. Všechny pohyby novorozence jsou vrozené. Novorozenec je vybaven množstvím reflexů, které mohou být jednoduché, jako například uchopovací reflex, nebo složitější, což je dýchací reflex, potravní reflex apod. Většina nepodmíněných reflexů přispívá k adaptaci dítěte na život v nových podmínkách. V prvním roce života většina nepodmíněných reflexů zaniká, protože ztrácejí svůj význam.

V tomto období má svůj význam i učení. Zprvu se učení zaměřuje především na fyziologické funkce jako je samostatný příjem potravy, objevují se mechanismy na vylučování nepotřebných látek z organismu a jiné. Začínají tedy fungovat fyziologické funkce, které jsou nevyhnutelné v samostatném fungování jedince ve vnějším světě. V bdělém stavu novorozenec své smyslové dráždění hned mění v pohyb. Reaguje na většinu podnětů, ať už jsou sluchové, dotykové aj. V této souvislosti mluvíme o senzomotorickém chování. Rozvoj novorozence závisí především na přiměřeném přísunu podnětů. Přísun podnětů závisí na novorozencově okolí. Reakce dítěte posiluje

nebo tlumí zájem dospělého. Podle toho se také k němu jeho okolí chová. Novorozenec je schopen reagovat pouze na velmi úzký okruh podnětů. Zjevné projevy učení se objevují již ve druhém až pátém dni života a souvisejí s krmením. I takhle malé děti jsou schopny rozlišovat několik nejznámějších podnětů v okolí. Například pozná matku podle hlasu a snaží se natáčet hlavičku za jejím hlasem. Rozvoj je ale velmi individuální. Mezi jednotlivými novorozenci jsou rozdíly v chování, ve stejném prostředí každé dítě na stejné podněty reaguje jinak.

Pokud můžeme novorozenecké období shrnout několika slovy, tak je to především období adaptace na nový život. Co se učení týče, toto je u novorozenat vrozená schopnost, která závisí na počtu podnětů, které ale musí být v přiměřené míře.

1.2 Kojenecké období

Období kojence je datováno od ukončeného prvního měsíce věku, do jednoho roku. V tomto období je dítě již mnohem více pohybově aktivnější. Dítě dovede měnit polohu, naučí se plazit, poté lézt a na závěr i samostatně chodit. Na konci prvního roku života dovede nejen samostatně chodit, ale i záměrně uchopovat a pouštět věci. Potřeba činnosti je jednou ze základních potřeb každého mláděte. U lidského mláděte jsou to právě činnosti manipulační. Nedostatek činností může narušit duševní a tělesný vývoj dítěte. V tomto období se projevují více individuální rozdíly v celkovém vývoji dětí. Rozdíly mezi dětmi ovlivňuje i jejich učení. Temperamentní dítě získá ve stejné situaci jiné zkušenosti než dítě klidné. Přesto však je pro ně nejdůležitější potřeba organismu, což je potřeba jídla, spánku atd.

Ve třech měsících dítě leží v poloze naznak s ručičkami otevřenými. Pokud dítě posadíme a podpíráme je pod pažemi, má již vzpřímenou hlavičku. Pokud je dítě na břiše, začíná se vzpírat na předloktí, hlavičku drží pevně a šikmo nad podložkou. V této době začíná vydávat první hlásky – „broukání“. Ve čtyřech měsících se dítě hlasitě směje, je schopno vyjádřit nespokojenost, a to křikem nebo celkovým neklidem.

V šesti měsících se dítě přidrží podaných prstů a snaží se přitahovat do sedu. Samo se v sedu udrží jen chvíli v předklonu opřené o ruce. V tomto období začíná vyslovovat první slabiky. Do šestého měsíce začíná projevovat úzkost v kontaktu s neznámými lidmi, zvláště pokud je v náručí matky. V bezpečí se cítí s osobami, které mu věnují nejvíce péče. Mezi šestým a osmým měsícem se obvykle rozvíjí tzv.

separační úzkost a strach z neznámých lidí. Záleží ovšem na kvalitě komunikace a vztahů s osobami, které o něj nejvíce pečují. Předměty uchopuje dlaňovým úchopem.

Devítiměsíční dítě již sedí pevně a vzpřímeně, samo se dovede posadit. V tomto věku si doleze za předmětem, který mělo dříve mimo dosah. Uchopuje předměty klešťovým držením, tzn. mezi palec a ukazováček a záměrně je pouští. Většina dětí v tomto věku začíná rozumět jednoduchým výzvám a objevuje se první slůvko. Dítě dovede kousat rohlík, který si samo drží v ruce. Kolem devátého až desátého měsíce přestává být závislé na matce.

Roční dítě dovede chvíli stát bez držení, když je vedeno za ruku, tak chodí. Začínají se objevovat první samostatné krůčky. Dítě sice rozumí většímu počtu slov či výzev, ale samo říká pouze jedno až dvě slova. Dvanáctý měsíc ovšem nepřináší takový vývojový skok jako v devíti, nebo patnácti měsících.

1.2.1 Pohybový vývoj

Pohybový vývoj kojence závisí na vývojové úrovni kosterní a svalové soustavy, ale zejména na vyspělosti centrální nervové soustavy. Pro rozvoj motoriky jsou důležité především zrak a sluch, protože čím přesněji dítě vnímá, tím dokonalejší jsou jeho pohyby. Rozvoj motoriky a poznávacích smyslů jsou spolu ve vzájemné interakci, tzn., čím více pohybů dítě zvládá, tím více podnětů se mu dostává a toto mu umožňuje uspokojit jeho zvědavost vlastní aktivitou. Vývoj pohybů postupuje od hlavičky směrem dolů k ostatním částem těla.

Během prvního roku života se vyvíjí především pohyby polohové. Jako první se dítě snaží ovládnout hlavičku, tj. zvednout hlavičku nad podložku a udržet ji ve vzduchu. Když toto zvládne, což je přibližně okolo 2. měsíce věku, významně se tím zvětší jeho zorné pole a tím se zvýší i přísun podnětů. Co se týče otáčivých pohybů hlavičky, to si dítě osvojí až během 3. – 5. měsíce věku. Díky tomuto dokáže kojeneček vyhledat pro něj zajímavý objekt a sledovat pohybující se předmět. Dále se rozvíjí sedění. První pokusy o posazení můžeme sledovat již od přibližně čtyř měsíců. Úplné osvojení sedu nastává až přibližně v šesti měsících. (Klindová, Rybářová, 1981) Toto bychom mohli považovat za důležitý mezník, který umožňuje dítěti osamostatnění v oblasti stimulací. Dítě díky sedu vidí větší část svého okolí, než v leže. Dříve toto bylo možné pouze s pomocí dospělého, pokud dítě držel v náručí.

Jako počátek samostatné lokomoce označujeme lezení. Dítě začíná lézt přibližně v devíti měsících. (Vágnerová, 2008) Přibližně v deseti měsících má osvojený návyk

stání. Opět je nutné zdůraznit individuální rozdíly, někdy se může objevit až v patnácti měsících, stejně tak nástup chůze je různý. Zpravidla okolo prvního roku života se dítě snaží o první samostatné krůčky. Tímto se více osamostatňuje, protože nemusí čekat, až jej dospělý zvedne, či někam odnese. Kojenec si plně osvojuje chození do jednoho roku až dvou let věku. Samotná chůze závisí na udržení vzpřímené polohy a rovnováhy. V době, kdy začne dítě samo chodit, může se dostat i do vzdálenějšího okolí. K jeho objevování může použít zkušenosti získané již v dřívější době. Když dítě začne samostatně chodit, znamená to nejen, že se může dostat do vzdálenějšího okolí, ale chůze slouží i jako obranný mechanismus. Dítě může uniknout ze situace, která mu připadá nebezpečná.

Dále se v prvním roce života rozvíjejí jemné pohyby ruky. Ruka je pro dítě ranného věku důležitým prostředníkem poznávání. Hmat mu poskytuje první údaje o okolním světě. Manipulaci s předměty se naučí až postupně. Ve dvou měsících se snaží dosáhnout na předměty ve svém okolí a hmatem některé z nich poznává. Na konci třetího měsíce záměrně dává ruce k ústům, ne již kvůli obživě, ale kvůli poznávání věcí. Dítě tohoto věku přiblíží objekt nejen k ústům, ale i na dosah vidění. Po třetím měsíci věku dovede odhadnout, jak daleko se předmět jeho zájmu nachází a snaží se na něj dosáhnout a uchopit jej. V šestém měsíci přendává předměty z ruky do ruky. Takto staré dítě začíná předmět zkoumat, různě s ním otáčí, tluče s ním o podložku, aby vydával nějaký zvuk, mačká jej atp. Až od devátého měsíce věku začíná stavět palec proti ostatním prstům, což mu umožňuje uchopit i dva menší předměty najednou. K tomu, aby toto dítě zvládlo, musí být již dostatečně vyvinutá oční čočka, aby předmět dobře vidělo. Tímto krokem se vytvořily předpoklady pro další vývoj manipulace s předměty.

1.2.2 Kognitivní vývoj

1.2.2.1 Vývoj zraku

Zrak je pro rozvoj poznávacích procesů nejdůležitějším ze smyslů. V kojeneckém období se rozvíjí velmi rychle. Děje se tak pozorováním okolí i na základě konkrétní činnosti, tzn. při manipulaci s předměty. Při této činnosti získává dítě informace o předmětu, zrakem zjišťuje barvu, tvar a velikost předmětu. Okolo třetího měsíce se zrak kojence soustředí pouze na nápadné předměty v jeho blízkosti, nebo na lidskou tvář a na pohybující se předměty. Ve čtvrtém měsíci postupně začíná rozlišovat vícebarevné a jednobarevné předměty. V této době si děti oblíbí především hračky

s výraznými barvami. Postupem času dítě sahá po hračce, kterou předem vyčlení zraku z pozadí. Zrak je také významným prostředkem orientace. Dítě se učí rozpoznávat rozdíly a podobnosti určitých objektů, orientuje se v prostoru. Pomocí zraku je informováno i o sobě samém, o svých projevech a na základě těchto informací může lépe koordinovat své vlastní pohyby. Pokud by nemělo dostatek podnětů, mohlo by zrakové vnímání zůstat trvale omezené.

Ostrost zraku se významně zlepšuje v prvním půlroce života. Tříměsíční dítě vnímá předměty, které jsou vzdáleny jen 12 – 50 cm. V půl roce života dovede fixovat předměty vzdálené asi jeden metr, ale ještě stále nevnímá příliš ostře. Je dokázáno, že kojenci preferují spíše lidský obličej. Ten má pro dítě všechny znaky, které jej upoutávají – symetričnost, pohyb a vydávání zvuků. Ještě okolo 2. měsíce kojeneček vnímá spíše obrysy objektu, detaily začíná rozlišovat až ve třetím měsíci. Od narození děti rozlišují zelenou a červenou barvu. Později dovedou rozeznávat základní barvy, přesto však preferují červenou a modrou před zelenou a žlutou. (Vágnerová, 2008)

Kojeneček nedovede aktivně sledovat pohyb. Až ke konci 8. týdne věku dovede sledovat předmět, který se pohybuje ze středu ven a opačně. Mezi třetím a pátým měsícem dovede sledovat horizontálně se pohybující předmět, např. míč, ale musí se pohybovat jen velmi pomalu. Přibližně v 6. měsíci dokáže vnímat vertikální pohyb. Půlroční dítě dovede pozorovat padající předměty. V šesti měsících dovede sledovat očima předměty pohybující se v jeho zorném poli, nepotřebuje si pomáhat pohyby hlavičky. Vnímání pohybu je považováno ve vývoji za velmi důležité, může poskytnout např. informaci o přiblížení se něčeho ohrožujícího.

Co se týče vnímání prostoru, můžeme říci, že to je od doby, kdy dítě dovede pozorovat vlastní ruce ve středové čáře. Orientaci v prostoru napomáhá i sledování pohybujících se předmětů. Dítě musí předměty rozeznávat na stále se prodlužující vzdálenosti. S tímto souvisí i zlepšování odhadu vzdálenosti a i dosažitelnosti daného předmětu. Vnímání prostoru se také zdokonaluje pohybem v něm (lezením). Zde se již evidentně projevuje zkušenost dítěte.

1.2.2.2 Vývoj sluchu

Sluch na rozdíl od zraku fungoval již v prenatálním období, ovšem jeho další rozvoj závisí na rozvoji sluchového systému. Již od narození děti preferují zvuk lidského hlasu. Kolem druhého měsíce se dítě dovede soustředit na zvukový podnět. Po třetím měsíci věku dovede otočit hlavu za zdrojem zvuku v prostoru. V tomto věku děti

dosáhnou stejné úrovně vnímání, jako měli ihned po narození. Ve čtvrtém měsíci dovede rozeznávat různé hlasy. V druhém půlroce života děti rády poslouchají rytmické a melodické zvuky. Sluchové vnímání se rozvíjí zejména při poslouchání lidské řeči.

Přesnost lokalizace zvuku pomocí sluchu se rychle rozvíjí do pěti měsíců věku, poté do 18 měsíců věku se již pomalejším tempem zlepšuje. Nejrychleji se rozvíjí v době, kdy dítě začíná ovládat pohyby hlavičky.

1.2.2.3 Vývoj předřečové aktivity

V předřečovém období se vytvářejí předpoklady pro rozvoj artikulované řeči. Vyvíjí se potřeba dorozumět se s druhým člověkem. Vývoj předřečové aktivity je plynulým procesem, kdy každý dosažený stupeň vývoje představuje základ pro rozvoj dalšího. Předřečovou fází lze rozdělit do čtyř stupňů.

Prvním stupněm je křik. Děti křičí již od narození a tímto způsobem vyjadřují svůj aktuální stav a své potřeby.

Druhým stupněm je broukání. Začíná se objevovat přibližně ve třech měsících věku. Děti začínají broukat zvuky připomínající především samohlásky „a“ a „o“ Broukání u dětí bývá doprovázené dobrým rozpoložením dítěte. V této době děti se svým hlasem experimentují. Dítě poslouchá svůj hlas, který je pro ně zajímavý a proto si často a mnohokrát brouká. Broukání není užíváno jako prostředek komunikace. Je pro dítě pouze zajímavé a uspokojující.

Okolo šestého měsíce si dítě začíná žvatlat, tvořit slabiky, které se opakují, např. mama, baba. Děti napodobují slyšené mluvené zvuky. Při nápodobě řeči není důležitý jen sluch, ale i zrak. Děti napodobují pohyby rtů a jazyka a tím tvoří slabiky. Sledují, jak na jejich žvatlání reaguje okolí. Za normálních podmínek posilují přesvědčení, že žvatlání slouží jako prostředek k udržení pozornosti okolí. V tomto období nejde o obsah, ale o udržení pozornosti. Ve věku 10 měsíců dítěte může žvatlání připomínat již skutečnou řeč jeho mateřského jazyka.

První slova se začínají objevovat v prvním roce. Tyto již mají skutečný význam, ale dítě je zatím nedovede přesně přiřadit k objektu nebo situaci. První slova jsou jednoduchá, děti spojují malý počet hlásek, které zvládly ve fázi žvatlání. Z dětského žvatlání se odvozují základní slova. Zhruba ve stejné době, kdy děti začínají používat vlastní slova, se u nich rozvíjí i mnoho neverbálních gest. Často se stává, že dítě pro danou situaci napřed použije gesto a až poté ke gestu přiřadí slovo. Užívání gestikulace

ukazuje na fakt, že ještě před tím, než děti umí mluvit, chápou, že pro označení objektů nebo určité situace mohou sloužit různé symboly. (Vágnerová, 2008)

Dospělí mohou velmi významně podnítit nebo naopak utlumit rozvoj řeči zpětnou vazbou na dítě. Pokud jej nechají žvatlat a pokusy o řeč odmění úsměvem nebo projevem radosti, podnítlí v dítěti motivaci k dalšímu učení.

1.3 Batolecí období

Batolecí období datujeme od začátku prvního roku do konce druhého roku věku. Zdokonalení dítěte během tohoto období znamená změnu jeho společenského postavení, kdy se z bezmocného tvora, odkázaného na pomoc dospělých, stává bytostí schopnou samostatného pohybu a dokáže vlastním způsobem vyjadřovat myšlenky, pocity a přání.

1.3.1 Tělesný vývoj

Pro rozvoj pohybových schopností je důležitá osifikace kostry. Dítě se postupně naučí nejen chodit a kráčet po schodech, ale i skákat, točit se okolo své osy, přelézat, podlézat atp. Hrubá motorika se rozvíjí od prvních nedokonalých krůčků až k samostatné chůzi, která většinou přichází okolo 15. měsíce věku. V 18 měsících je dítě schopno se samo posadit na židli, která je přiměřená jeho výšce. Po schodech stoupá s držením za ruku a v této době je dítě i schopno strnulého běhu. Běh se mezi 18. a 24. měsícem věku stává oblíbeným přemísťovacím prostředkem. Ve 20 měsících dítě dovede stoupat po schodech s držením se zábradlí a ze schodů chodí s držením za ruku. Má rádo činnosti, ve kterých může uplatnit tyto nové zkušenosti, rádo s nimi experimentuje. V batolecím věku se zdokonalují pohyby rukou, prstů a vytváří se schopnost uchopovat předměty a manipulovat s nimi. Díky rozvoji pohybu se dostávají dítěti do rukou různé předměty, které dříve neznalo, a tyto předměty v něm probouzejí zájem a podněcují je k aktivnímu experimentování. Dítě při manipulaci s předměty zatím používá mnoho zbytečných pohybů. Postupem věku, kdy získává nové zkušenosti, jsou jeho pohyby koordinovanější, ladnější a upouští od zbytečných pohybů. Nově získané zkušenosti v oblasti motoriky jsou prostředkem i k uspokojování jiných potřeb, např. orientace v prostředí. Přibližně čtrnácti měsíční dítě dovede držet v ruce tužku, ovšem nedovede s ní pohybovat v ohraničeném prostoru. Při konstruktivní činnosti, jako je manipulace s kostkami, zpočátku nedovede z kostek stavět ani zcela jednoduchý útvar. Kostky jen přemísťuje z místa na místo. Ve dvou letech by již mělo

z několika kostek umět postavit komín. Také by již mělo obracet listy knihy, nebo otevřít krabičku.

V tomto období dítě rychle zvládne úkony týkající se sebeobsluhy. Naučí se samo pít z hrníčku, jíst, umýt si ruce, utřít se. V batolecím věku je již schopné kontrolovat vyměšování. Tomuto se naučí až v době, kdy je schopné ovládat funkce svěračů. Ve dvou letech již svléká samostatně většinu oděvů, samo si někdy dovede obléknout spodní prádlo a ponožky.

1.3.2 Kognitivní vývoj

Na rozdíl od kojence batole již mnohem aktivněji vnímá. Není již odkázáno jen na předměty, které mu někdo přiblíží, ale aktivně si samo vyhledává objekty vnímání. Když vidí nový předmět, hned jej bere do rukou. V tomto věku se při vnímání nejvíce uplatňuje hmat. Při manipulaci s předmětem dítě o něm dostane více informací, které by jen zrakem nezískalo. Na konci batolecího věku již jistě rozeznává předměty a poznává je i na obrázku. Ještě na začátku batolecího období využívá při manipulaci s předměty jeho rty, které jsou stále ještě velmi citlivým hmatovým orgánem. Rtů využívá ke zpřesnění informací o daném objektu.

Děti jsou zvědavé, je pro ně lákavé poznávat svět, učit se mu porozumět a chápat jeho řád. V průběhu vývoje se ale způsob poznávání mění. Manipulace s objekty má sice stále svůj význam, ale dítě přestává být ve svém poznávání omezené jenom na konkrétní věci a aktuální časový úsek.

Motorický vývoj se odvíjí od potřeby být aktivní. Aktivita je v tomto věku uspokojována především pohybem. Aktivita dítěte může být ovšem negativně ovlivněna. Jednou příčinou utlumení aktivity je např. nemoc dítěte, kdy nemocné dítě nedělá nic, co není nezbytně nutné k jeho přežití. Snížení aktivity má vždy svůj význam. Dítě snižuje svoji aktivitu v době, kdy by pro ně neměla smysl. I dospělí omezují aktivitu dítěte. Dospělý jeho aktivitu tlumí, aby dalo pokoj. Toto omezení mívá u dětí velmi bouřlivé reakce. Nejčastěji je to vztek.

Motorický vývoj umožňuje dítěti regulovat počet a charakter podnětů. Pokud potřebu podnětů může dítě uspokojovat samostatně, vybírá si jen takové podněty, které jemu samotnému nejvíce vyhovují, a může se jimi zabývat pouze v době, která je k tomuto nejlépe vhodná, tj. není ospalé nebo unavené. Podněty, které dítě potřebuje, by je neměly nudit, a měly by být pro ně srozumitelné. Podněty, které si vybírá samo, mají

jiný charakter, než podněty, které mu vybírá dospělý. Samostatnost dítěte může obohatit jeho zkušenost a zlepšit jeho orientaci v okolním světě.

Piaget nazval toto období jako fázi předpojmového myšlení. Dítě si již dovede představit např. určitou činnost a její výsledek, aniž by ji muselo provádět. Nepotřebuje již řešit problém pomocí pokusu a omylu. Nejlépe toto můžeme pozorovat při hře dětí, kdy mají před sebou vkládací kostku s výřezy různých tvarů a kostkami stejných tvarů jako výřez. Batole hledá kostku alespoň tvarově podobnou jako je výřez, zatím co starší kojeneček bude do otvoru zkoušet všechny kostky, které má k dispozici, i když jsou tvarově odlišné. (Vágnerová, 2008) Dítě již nemusí přímo manipulovat s předměty, ale může využít jejich symbolů v mysli, později i slovních znaků.

Symbol můžeme chápat jako označování něčeho prostřednictvím něčeho jiného, např. kamínek může být ve hře pro dítě bonbonem. Pro rozvoj symbolického myšlení je důležité pochopení trvalosti objektu. Dítě postupem času chápe, že se tentýž objekt může objevovat na různých místech a v různém čase. Ovšem stále je jeho představa vázána na určité vlastnosti, eventuelně na určitý kontext. Pokud si představíme, že dítě má žlutou kačenku na kolečkách, dovede ji hledat i tam, kde by být nemohla, pokud ji někde zapomene. Ovšem pokud by se ušpinila, už by ji nepoznalo. Nebo pokud by stín na kačence udělal vzorek, také by si dítě myslelo, že není jeho. (Vágnerová, 2008)

Od vědomí trvalosti objektu se odvíjí vytváření předpojmu. Dítě slovně označuje, z jeho hlediska stabilní, objekt nějakým jménem. Příslušné slovní označení objektu nemá zatím obecnější platnost, proto je označováno předpojmem. Například pokud by dítě znalo malého psa, bálo by se použít stejné slovo pro velkého psa, protože nevypadá stejně jako ten, kterého dosud znalo. Mohlo by si myslet, že to není správné, protože má určité odlišné znaky, které dítě dosud znalo.

Batole se postupem času neptá jen „co“, ale spíše „proč“ nebo „jak“. Dospělý člověk je pro děti vhodným vzorem, protože mu poskytuje odpovědi na otázky, které vysvětlují příčiny nějakého dění. Ukazuje jim také jak problém chápat a řešit jej, proto děti dospělého napodobují. Postup při řešení problému je obtížnější. Pokud se jedná o jednoduchý problém, již děti okolo jednoho roku života jej dokážou vyřešit. Například si přitáhnout určitou věc pomocí ubrusu. Strategii při řešení problému děti užívají až okolo třech let věku. Takto staré děti již dokážou využívat miniatury, např. pokoje, kdežto pro dvouleté dítě je miniatura zatím jen zajímavý objekt pro manipulaci.

Batole má o světě hodně informací, ovšem jsou útržkovité, chybí jim vzájemné propojení a pochopení obecných pravidel a zákonitostí. V tomto období lze pozorovat

počátky symbolické hry. Tato se rozvíjí v souvislosti s rozvojem myšlení. Symbolické hře se budu věnovat níže.

1.3.2.1 Vývoj paměti a myšlení

Zapamatování, udržení v paměti a vybavování si se v tomto věku rozšiřuje a prohlubuje. Schopnost reprodukovat si zapamatované se významně uplatňuje v rozvoji řeči, tzn., dítě dovede pojmenovat mnohem více věcí okolo sebe, přesněji napodobuje slyšené. Významně se prodlužuje i doba, kdy si dítě pamatuje. Některé události si pamatuje několik týdnů nebo měsíců. Na konci batolecího období je si schopno zapamatovat některé silné citové zážitky na celý život.

Paměť batolete se vyznačuje třemi charakteristickými vlastnostmi. Jsou to citovost, tzn., dítě si dobře uchová a vybaví v paměti zážitky, které na ně citově zapůsobily, ať pozitivně či negativně.

Další vlastností je obraznost. To znamená, že si dítě zapamatuje spíše obraz skutečných situací nebo jeho vlastních zážitků, než jen slova.

Třetí a poslední vlastností je neúmyslnost paměti. Dítě si dovede zapamatovat a zpracovat jen zážitky spontánní, zvláště s velmi silným citovým zabarvením nebo s konkrétním podnětem. Dovede si také zapamatovat úkony, které se často opakují. Nezapamatuje si to, co je pro ně nezajímavé nebo tomu nerozumí.

Ke konci druhého roku se u dítěte začíná rozvíjet fantazie. Dítě svou fantazii používá ve hře, ale také v kresbě. Z počátku dokáže reprodukovat jen jednoduché představy, například jen kousek pohádky, který poté přenesse do své hry. V kresbě své čmáraniny pojmenovává jinak, vidí v nich skutečnou věc, kdežto dospělý vidí jen čmáraninu. Nebo i při hře mají předměty pro ně jiný význam, než mají ve skutečnosti. Hromada písku je pro dítě domeček, židlička je auto atp. Velmi často se v jeho hře objevují prvky personifikace (kytičku bolí ulomený lísteček).

V batolecím věku se fantazie dítěte ještě vyznačuje tím, že ji velmi úzce spojuje se skutečnými zážitky a událostmi, protože nedovede vytvářet nové fantazijní obrazy, ale pouze přetváří a pomocí fantazie doplňuje svoje vjemy. Rozvoj fantazie v tomto věku se opírá o bohatství dětských zážitků. Jeho zážitky jsou zdrojem k vytváření představ, kterých poté využívá k vymyšlení fantazijních prvků, postupem času stále složitějších.

Rozvoji myšlení významně pomáhá chůze a řeč. Tím, že se dítě může samo přemísťovat, může experimentovat s předměty, se kterými chce, se rychle zvětšují zkušenosti dítěte

Pomocí řeči začíná tvořit první jednoduché pojmy, a tak si třídí poznatky o skutečnosti. (Klindová, Rybárová, 1981) Myšlení se u batolete vyznačuje konkrétností. Znamená to, že dítě chápe vzájemné vztahy mezi věcmi a jevy. I zde se projevuje zkušenost dítěte. Je to vlastně hlavní zdroj jeho učení. Pokud se něco nachází za hranicemi jeho zkušenosti, je to i za hranicemi jeho chápání.

Myšlení dítěte se rozvíjí při konkrétní činnosti. O věcech přemýšlí, když s nimi právě manipuluje. Batole ještě nedovede svoji činnost dopředu naplánovat. Praktickou činností se dítě přesvědčuje o tom, že každý předmět je jiný, má odlišné vlastnosti a způsoby použití. Při poznávání okolních předmětů potřebuje pomoc dospělých, aby mu odpověděli na typickou otázku „Co je to?“. Díky této otázce si ověřuje významy slov a utváří si vlastní pojmy. U dětí se myšlení rozvíjí dříve než řeč. Můžeme se setkat s případy, že dítě ještě neumí mluvit, ale již chápe význam nějakých věcí, snaží se zastrčit klíč do klíčové dírky, nasazuje si čepičku na hlavu apod. Toto je projev myšlení v předřečovém vývojovém stadiu.

1.3.2.2 Rozvoj řeči

Vývoj řeči prochází u batolat velkými změnami. Na začátku druhého roku života se řeč dítěte skládá jen z jednoslovných výrazů, kde jedno slovo může mít mnoho významů. Např. „haf“ nemusí znamenat jen to, že pejsek štěká, ale i kde je pes, nebo pojď sem pejsku apod. Postupem času, přibližně na konci druhého roku věku, kdy se rozšiřuje dětská slovní zásoba, nabývá řeč jiného rázu. V této době začíná tvořit primitivní věty, které používá k vyjádření vlastní myšlenky nebo přání. Těmto větám naprosto chybí slovosled, správná gramatická stavba i tvary slov. V následujících obdobích, kdy se stále rozvíjí dětská slovní zásoba, se zlepšuje i gramatická stránka řeči. Nejprve je to spíše napodobování, postupem času se uplatňuje i analogický způsob usuzování a zobecňování. Jednou ověřenou zkušeností uplatní též v nevhodné situaci. Např. podle tvarů plakal, plakat, tvoří dítě tvar plakám apod. (Klindová, Rybárová, 1981) I ve výslovnosti batolat je mnoho nedostatků. Děti často nedovedou správně vyslovovat některé hlásky, nejčastěji jsou to sykavky a hlásky r a ř. U složitějších slov často přehazují pořadí jednotlivých písmen.

Na konci batolecího období se řeč u normálně se vyvíjejících dětí velmi rozvine. Rozšíří se počet slov se správným pochopením výrazu slova a slovní zásoba tříletého dítěte vzroste asi na 1000 slov. Největší část slovní zásoby tvoří podstatná jména, následují slovesa a poté ostatní druhy slov. Pro úspěšný rozvoj řeči je důležité dítěti zajistit dostatek řečových podnětů. Pokud dítě nemá možnost poslouchat řeč, reagovat a napodobovat, zaostává nejen jeho vývoj řeči, ale i vývoj myšlení. Potřebuje mít ve své blízkosti někoho, koho může napodobovat, kdo by ho usměrňoval a napravoval chyby. Pokud dítě nemá řečový kontakt s dospělými, ale jen se svými vrstevníky, kteří jsou nedokonalým řečovým vzorem, je v řeči omezováno a zaostává. Tento jev lze pozorovat u dětí, kterým je věnována minimální péče, jsou zanedbávány, ale i u dětí, které jsou v nemocnicích.

Vývoj řeči u batolat probíhá velmi individuálně. Některé výzkumy ukázaly, že vývoj řeči děvčat začíná dříve a rychleji než u chlapců. Ovšem okolo třetího roku věku je jazyková úroveň u dětí taková, že dokáží komunikovat se svým okolím a srozumitelně sdělovat svá přání, myšlenky a city.

Sociální vývoj dítěte podstatně ovlivňuje styk s kruhem rodiny, se společenstvím vrstevníků a styk s jinými dospělými mimo okruh rodiny. V kruhu rodinném je nejdůležitější vztah matka – dítě. Vytváří se citové pouto, které dává dítěti pocit jistoty a bezpečí. Značný vliv na dítě má též styk s dětmi stejného i různého věku a pohlaví. Naučí se pomáhat ostatním, radovat se ze společné činnosti. Při styku s dospělými mimo okruh rodiny získává zkušenosti z rozmanitosti sociálního chování, dostává se do různých situací s různými společenskými podněty. Naučí se reagovat na určité situace přiměřeněji a pružněji.

1.4 Období předškolního věku

Za předškolní období je považován věk po dovršení třetího roku do nástupu do školy, což je věk šest až sedm let.

Předškolní věk je charakteristický stabilizací vlastní pozice ve světě. V jeho poznání dítěti pomáhá představivost, je to fáze fantazijního zpracování informací, které ještě není regulováno logikou. Dítě svou představu přizpůsobuje vlastním možnostem poznání a potřebám. Předškolní věk je označován také jako období iniciativy, dítě má potřebu něco zvládnout, vytvořit a potvrdit tak svoje kvality. Toto období je potřeba

chápat jako fázi přípravy na život ve společnosti. Dítě se musí naučit prosadit i spolupracovat, což je důležité především v rovnocenné vrstevnické skupině (Vágnerová, 2008)

1.4.1 Tělesný a pohybový vývoj

V předškolním věku se mění tělesná konstituce dítěte. Po třetím roce života se vývoj zaměřuje na růst výšky oproti buclatosti batolecího věku, takže dítě působí dojemem, jako by přestalo přibírat na hmotnosti. Ovšem pokud porovnáme růst výšky a váhy, zjistíme, že naopak velmi přibírá.

Vydatný pohyb v tomto věku má zpětný vliv na vývoj svalstva a kostry dětí. Stále pokračuje osifikace kostry. Kostí ještě nejsou dosti pevné a tvrdé. Jsou měkčí a pružnější než u dospělého člověka, což způsobuje, že i při nadměrné pohyblivosti a pádům, ale i úrazům, které se v předškolním věku vyskytují, je jen velmi málo z těchto úrazů zlomenin. Díky tomu, že jsou kosti dětí ještě pružné, je zde nebezpečí různých ortopedických vad. Mezi ně patří např. zborcení nožní klenby, deformace páteře atp. Tomuto můžeme předcházet umožněním pohybu, nedovolit, aby dítě bylo nuceno nehybně sedět nebo stát. Ovšem i při pohybové aktivitě musíme být obezřetní, aby si dítě nepřivodilo nějaký úraz.

Toto období je též důležitým obdobím rozvoje pohybů. V batolecím věku dítě zvládlo základní pohyby související s vlastní schopností změny místa v prostoru, tzn., naučilo se chodit, skákat, utíkat atp. Po třetím roce života, díky rozvoji nervové soustavy, se pohyby stávají mnohem náročnějšími. Jsou to pohyby, které vyžadují soustředěnou pozornost, např. nacvičit tanec podle hudby, jízda na kole atp. Ke konci předškolního období může dítě zvládnout i základy některých sportovních činností, jako je třeba plavání, lyžování, bruslení.

Po třetím roce života dítě již zvládá běžnou samoobsluhu, jako je oblékání, obsloužení se při hygienických úkonech atp. Díky rozvinutější pohyblivosti může dítě vykonávat i jednodušší pracovní činnosti, jako je utírání nádobí, nesení talíře s polévkou atp., které jsou důležité pro jeho osobnostní vývoj.

Dítě dělá pokroky i v jiných úkonech, jako je chytání a házení míče.

V tomto období se rozvíjí i jeho jemná motorika, zejména souhrn drobného svalstva prstů. Dítě se učí manipulovat s tužkou, stříhat nůžkami. Má rádo činnosti, kterými si tyto pohyby procvičuje. Rádo kreslí, vystřihuje, zapíná knoflíky atp. Tyto úkony dítě batolecího věku ovládalo značně nedokonale. Pětileté dítě dovede složit

trojúhelník ze čtverce papíru, opsat kružnici kolem kruhu nakresleného na papíře, podle předlohy nakreslí geometrické tvary, nakreslí postavu člověka. Umí používat kompletní příbor, pokouší se krájet maso na talíři.

Rozvoj manuální zručnosti souvisí se zdokonalováním konstruktivních schopností.

1.4.2 Kognitivní vývoj

V tomto věku se mění způsob, jakým dítě poznává svět. Poznávání je zaměřeno na nejbližší svět a pravidla jaká v něm platí. Dítě zatím nechápe, že objekt se může měnit a zase vracet do původního stavu, ale že to je stále tentýž objekt. Pro takto staré dítě je aktuální podoba světa natolik důležitá, že nechápe zásadnější proměnu dané věci. Toto bere jako ztrátu původní totožnosti. Např. čtyřletý chlapec plakal, když jeho strýc ostříhal ovce, že už to nejsou jeho ovečky. (Vágnerová, 2008)

Mladší předškolní děti neberou v potaz možnost, že jiné uspořádání světa, než na jaký jsou zvyklé, se může měnit a následně být vráceno do původního stavu. Např. když na sobě učitel nebo rodič má nějakou masku, čtyřleté dítě si myslí, že to je stav trvalý. Nechápe, že dospělý může masku sundat a stane se z něj zase osoba, kterou zná. Oproti tomu pětileté dítě již chápe, že když známá osoba má na sobě masku nebo jiný převlek, je to stále ta osoba, kterou zná. Nejlépe je to vidět na masce Mikuláše, čerta a anděla. Na konci předškolního věku dítě chápe dočasnou změnu jako jednu z možných variant.

Vývoj myšlení je dlouhodobý proces. Dítě se postupně učí rozumět vratnosti různých proměn, vše v závislosti na jejich složitosti. Pochopí, změní-li se jen jedna vlastnost předmětu, ovšem pokud se vlastností změní více, proměny by souvislosti nechápalo. Předškolní děti neberou v potaz informace, které by jim komplikovaly pohled na svět. (např. pokud máme dvě sklenice s korálky a jednu přesypeme do sklenice užší, dítě si bude myslet, že se množství korálků změnilo. Nechápe, že korálků je stejné množství, pouze se změnila výška sloupce korálků. Vágnerová, 2008) Toto nám ukazuje, že dítě má sice vytvořený pojem trvalosti jednoho předmětu, ale zatím se u něj nevyvinul pojem trvalosti množiny předmětů. Tzn., že předškolní děti věří, že změna výšky hladiny vede nezbytně ke změně množství, nevědí si již detailu, že jedna sklenice je širší než druhá.

Děti v předškolním věku ještě mnohým věcem nerozumí, což znamená, že je neumějí správně interpretovat. Pokud se dětem určitá realita jeví pro ně nesrozumitelná,

vysvětlí si ji tak, jak se jim to právě hodí. Děti si nepřipouštějí, že ve skutečnosti může být jimi interpretovaná skutečnost naprosto odlišná. Potřebují mít určitou jistotu v tom, že jsou schopny svět poznat a že se v něm dokáží orientovat. Proto kombinují vzpomínky s fantazií, které jsou ovlivněny jak jejich nezralostí, tak aktuálními potřebami a citovým naladěním. Fantazie má pro děti harmonizující význam, proto mají tendenci občas přizpůsobovat určitou skutečnost svým přáním a potřebám.

Předškolní děti se mnoho naučí od dospělých lidí a starších dětí. Pro dítě je velkou pomocí, pokud dospělý před ně postaví problém tak, aby byl pro ně řešitelný, i když s určitou pomocí. Při vývoji dětského poznání je možné uvažovat nejen o způsobech řešení problémů, které dítě samostatně používá, ale i o těch, ke kterým je schopné samostatně dospět, byť s pomocí a podporou. Vhodný kontext věcí pomůže dětem pochopit souvislosti a podpořit jejich učení obecnějším principům.

1.4.2.1 Vývoj vnímání

Vnímání představuje pro předškolní děti přímý styk se skutečností. V tomto období je pro ně omezující nedostatečný vývoj řeči. To znamená nedostatečnou analýzu podnětů, které doléhají na receptory dítěte. Díky tomu je vjem nejasným obrazem skutečnosti ve vědomí dítěte. (Klindová, Rybárová 1981)

V oblasti zrakového vnímání je omezeno nepřesností a slabou ostrotí vjemů. Tříleté dítě nepozná více než čtyři základní barvy – červenou, zelenou, modrou a žlutou. Ostatní barvy se snaží přiřazovat k základním barvám, protože je ještě není schopno přesně rozeznat. Například dostane-li úkol vybrat červené kostky, splní úkol nepřesně, protože mimo červených vybere např. i kostky hnědé, růžové nebo fialové. (Klindová, Rybárová 1981) Naproti tomu pěti až šestileté dítě rozeznává barvy značně dokonaleji. Nejen že rozlišuje větší počet barev, ale dovede rozeznat i různé odstíny téže barvy.

Vývoj sluchového vnímání se projevuje přesnějším rozlišením zvuků, které doléhají k jeho sluchovému ústrojí. Postupem věku se zdokonaluje vnímání tónů a melodie. Zdokonaluje se vnímání intenzity, polohy a výšky tónu, což znamená, že děti před šestým rokem věku zpravidla úspěšně zvládají základní požadavky hudební výchovy.

Úroveň sluchového vnímání se přímo podílí na vývoji řeči. Čím přesněji je schopno vnímat řeč ve svém okolí, tím přesněji ji napodobí. Pokud dítě nemá dobře vyvinutý sluch, nenaučí se mluvit vůbec, nebo ve vývoji řeči značně zaostává. Děti ve

věku dvou až tří let většinou ještě nerozeznávají hlásky, navzájem je zaměňují a mluví proto nesprávně. (Klindová, Rybářová, 1981)

Děti v předškolním věku mají tendenci přeceňovat prostor. Oproti dospělým vnímají své okolí mnohem větší, než ve skutečnosti je. Zejména blízké předměty má tendenci přeceňovat, zdají se mu příliš velké a naopak vzdálené předměty se mu zdají mnohem menší a jejich velikost podceňují. I určování vzdálenosti je pro děti problémem. Pokud dva předměty jsou ve stejné vzdálenosti, dítěti se jeví vzdálenost kratší, pokud mezi dvěma stěžejními předměty se nachází ještě třetí předmět. Stejně tak dítě nedovede ve znázorněném prostoru vnímat třetí rozměr. Obrázky nakreslené perspektivně vnímá pouze dvojrozměrně. Pokud dítě nakreslí obrázek, znázorňuje jeho skutečnost také dvojrozměrně. Např. pokud nakreslíme loď na vodě a vodu nakreslíme okolo lodi, dítě si myslí, že voda je i přímo na lodi a ne jen okolo. Až okolo šestého roku vnímá obrázky správně. Děti také správně dokážou určit polohu nahoře a dole, oproti tomu vlevo a vpravo dokáží určit až s postupným zráním lateralizace.

Co se týče vnímání času, má dítě tendenci jej přeceňovat. Dítěti dělá velké problémy vnímat čas. Určitý časový úsek se dítěti zdá mnohem delší než dospělému. Stává se, že dospělý člověk se dítěti zdá mnohem starší, než ve skutečnosti je. Předškoláci zvládnou rozlišit pojmy dříve a později, rozlišují i delší a kratší dobu. Předškolní děti ve svém myšlení používají dny a týdny, delší časová období, jako jsou měsíce a roční období umí vyjmenovat, ovšem jich nepoužívají. Pro děti jsou nezajímavé pojmy zahrnující minulost a budoucnost. Nemají pro ně přesnější obsah. To znamená, že čas pro ně není vůbec důležitý, mnohdy spíše obtěžující. Dítě nikam nespěchá, protože je pro ně významnější přítomnost než budoucnost. Například čas vhodný ke spánku pro děti nastane až v době, kdy se ocitnou v situaci, kdy se jim chce spát.

Předškolní děti chápou číslo jako vlastnost objektu, která je jeho trvalou charakteristikou. Děti dovedou vyjmenovat čísla jdoucí za sebou, často se stává, že nějaké vynechají, nechápou ale význam jednotlivých čísel a logiku jejich řazení. (Vágnerová, 2008) Postupem času děti chápou přiřazování čísel k objektům. Aby přiřazování bylo správné, musí zkoordinovat odříkávání čísel s ukazováním předmětů. Ovšem ani pokud dítě dojde k poslednímu předmětu v řadě a přiřadí mu číslo, nemusí si plně uvědomovat, že právě toto číslo označuje celkový počet předmětů v množině.

1.4.2.2 Vývoj paměti

Předškolní děti si mnohem lépe pamatují věci, které samy prožily, než ty skutečnosti, které jsou jim podrobně a poutavě popisovány. Dítěti například musíme neustále připomínat bezpečnost na silnici, protože pro něj není tato informace dost konkrétní a názorná. Velmi dobře si zapamatuje předměty nebo události, které vzbuzují jeho zájem, vyvolávají v něm pozitivní citové reakce, nebo naopak události negativní. Je známo, že děti jsou schopny si zapamatovat události, které je citově velmi zasáhly, ať už v pozitivním nebo negativním smyslu, někdy i na celý život. V tomto období se vytvářejí první trvalejší vzpomínky.

Z počátku období si dítě pamatuje věci samovolně, bez úmyslu a snažení zapamatovat si je. Pamatuje si krátké verše, děj pohádek, které jsou mu vyprávěny. Toto si pamatuje tak podrobně, že vždy vyžaduje stejné znění pohádek, na jaké je zvyklé. Ovšem na druhé straně si zapomíná mýt ruce, uložit si věci na své místo, i když mu to neustále připomínáme a zdůrazňujeme.

V druhé polovině předškolního období začínáme u dětí pozorovat úmyslné zapamatování si. Dítě si dovede zapamatovat i věci, které ho nijak citově nevzrušují. Zpočátku od této schopnosti nemůžeme očekávat velké výkony, ale můžeme tuto paměť posilovat různými příkazy a úkoly. Dítě ve věku pěti let je schopné vykonávat drobné úkoly spojené s pomocí v domácnosti nebo i ve školce, bylo by i schopné obstarat menší nákup. Aby toto vše dokázalo zvládnout, musí si zapamatovat instrukce dospělého. Nejlépe si je zapamatuje pomocí hry. Ve hře se vyskytuje mnoho podnětů podporujících zapamatování si. Hra dítěti poskytuje i citové uspokojení.

Předškolní dítě má sklon si pamatovat věci převážně podle barvy, tvaru, zvuku apod. Paměťové procesy se uskutečňují především mechanicky, ale neznamená to, že nemá logickou paměť. Dítě si lépe a lehčeji zapamatuje věci, kterým zcela přesně rozumí, než takové, které zcela nechápe. Logickou paměť můžeme rozvíjet tak, že mu předkládáme jen srozumitelný materiál. Nemůžeme ale podceňovat přiměřené vysvětlení i nejjednodušších veršů a pohádek.

V předškolním věku se paměť rozvíjí velmi intenzivně. Dítě si dovede vštípit, zapamatovat a následně vybavovat nohem větší množství materiálu než v batolecím období. Souběžně s tím se rozvíjí i trvalost paměti. To znamená, že již nezapomíná tak rychle. V batolecím období si dítě bylo schopno zapamatovat jen ojedinělé citové zážitky, ke konci předškolního období se již vytváří souvislý řetězec vzpomínek.

Obsažnější a trvanlivější paměť mu umožňuje získávat další a bohatší zkušenosti, tzn., dítě se může učit.

1.4.2.3 Rozvoj fantazie

Fantazie pomáhá dítěti utvářet si obraz různých předmětů i situací, které nikdy nezažilo. Na počátku předškolního období se fantazie projevuje především ožívováním neživých předmětů. Pro dítě jsou blízké a pochopitelné pohádky, ve kterých se uplatňují prvky personifikace. Fantazie se intenzivně uplatňuje v úlohových hrách, kde napodobuje to, co vyzorovalo z reálné situace, ve které se ovšem musí umět vyznat. Zde mu velmi pomáhá právě fantazie. Fantazie se též vydatně projevuje při používání různých předmětů ve hře. Povalený kmen může pro dítě představovat například letadlo, stejně tak jako krabice může být autem, nebo televizí.

Dítě fantazii používá nejen při hře, ale i v běžných situacích. Velmi často pronáší takové výroky, nad kterými jeho okolí s údivem žasne. Stejně tak, jako když kouká na mobilní telefon, a ustavičně v něm hledá strýčka nebo tetu, která k němu hovoří. Dítě používá fantazii velmi často, až vzniká dojem, že jeho fantazie je velmi rozvinutá, ale není tomu tak. Ve skutečnosti fantazie dětí ani zdaleka nedosahuje úrovně, jakou má fantazie dospělého člověka. Dětská fantazie je totiž mnohem chudší a omezenější. Odvíjí se od jeho poznatků a zkušeností, které nejsou tak bohaté. (Klindová, Rybářová, 1981) Fantazii předškolních dětí charakterizují především konkrétnost, citovost a svéráznost.

Konkrétnost fantazie znamená, že dítě vychází z bezprostřední osobní zkušenosti. Dokáže utvářet fantazijní prvky převážně podle názorných a konkrétních představ, získaných vlastních zkušeností. Nedovede si například představit chaloupku na kuří nožce, pokud nikdy nevidělo kuří nohu. Proto nechápe ani mnohé symboly používané v literatuře nebo v běžné řeči. Pokud dospělý řekne „ten čas ale letí“, dítě se zeptá „a kde má čas křídla“ atp. Velmi dobrým prostředkem k rozvoji fantazie je dětská literatura. Musíme ale důkladně zvážit, která pohádka či báseň je pro dítě určitého věku vhodná, aby dokázalo daný příběh podepřít názornými a jasnými představami ze svých zkušeností.

Citovost fantazie znamená, že dítě ke svým fantazijním prvkům přidává i návaly svých citů, jako jsou strach, úzkost, radost atp. Takto si vytváří značně nepřesné a zkreslené představy o dané věci. Pokud například dítě vidělo velkého psa, při vyprávění o něm může říci, že byl větší než auto. Stejně tak se může i strach projevit ve fantazii

tím, že ve stínu větví stromu, které se odrážejí v okně, vidí nějakou příšeru nebo strašáka.

Z citové fantazie vznikají první nevinné lži, za které bychom neměli děti trestat. Tyto lži nejsou skutečné, nevznikají z úmyslu někoho oklamat, pouze dítě je přesvědčeno, že to, co tvrdí, je pravda. Nemá totiž ještě dostatečně vyvinutou kritičnost. Můžeme je přátelskou domluvou přimět k tomu, aby samo poznalo, že nemá pravdu.

V předškolním věku dítě uplatňuje svou fantazii velmi často, protože jí vyplňuje mezery ve svých rozumových schopnostech. Tam, kde dospělý uplatní logický postup, rozum nebo myšlení, dítě využije svou fantazii. Snaží se tak pouze vyřešit nějaký problém, který mu je předběžně nepochopitelný, často tak vytváří nesprávné představy o světě, který jej obklopuje.

1.4.2.4 Rozvoj verbálních schopností

Předškolní děti rozvíjejí svou řeč prostřednictvím komunikace s dospělými lidmi nebo staršími dětmi. Učí se od nich nápodobou jak jejich projevu, tak i různým způsobům vyjadřování. Děti ale nevnímají vše, co slyší. Často si zapamatují větu, nebo její část, ve které se objevuje nové slovo, nebo již známé slovo, ale v jiném kontextu. Pro dítě to znamená, že jde o něco nového, ale přesto o něco známého. Musí chápat smysl sdělení, jinak by si jej nezapamatovalo. Děti experimentují s novými slovními výrazy, a používají je ve svém vlastním projevu, ať už je pro ně zajímavý obsah nebo forma.

Děti si také postupně osvojují platnost gramatických pravidel. Tříleté děti ještě dělají chyby, které svědčí o pomalém rozvoji jazykového citu. Od čtyř let děti začínají používat delší a složitější věty, později i souvětí, gramaticky bývá jejich vyjadřování bez větších chyb.

Významnou složkou vývoje z hlediska poznávacích procesů je egocentrická řeč. Vyznačuje se tím, že pokud dítě hovoří, jeho sdělení nejsou určena pro jinou osobu a bývají spojena s myšlením. Egocentrická řeč má jiný obsah i formu, než řeč určená druhé osobě. Tato řeč nepotřebuje posluchače, je zkratkovitá, dítě si povídá bez ohledu na jiné, a proto nemusí říkat všechno. Pro předškolní dítě má tato řeč význam i v tom, že se nemusí přizpůsobovat požadavkům partnera v komunikaci. Zejména v komunikaci s dospělým se musí soustředit na to, aby jeho sdělení mělo požadovanou formu a obsah. Pokud si povídá pro sebe, nemusí se přizpůsobovat ničemu. Egocentrická řeč slouží ke zjednodušení orientace, uvědomování si a řešení problémů. Je sice sociálně

stimulována, ale její zaměření sociální není. (Vágnerová, 2008) Egocentrická řeč postupně přechází na řeč vnitřní, která není artikulována.

Rozvoj řeči urychluje proces poznávání. Dítě může přebírat i poznatky od jiných lidí v podobě slov a postupně je ověřovat a doplňovat vlastními zkušenostmi. Řeč se rozvíjí v těsné souvislosti s rozvojem myšlení. Bez rozvoje myšlení by se u dětí nerozvíjela řeč a pochopení a tvoření abstraktních pojmů.

Ve věku tří až čtyř let se běžně stává, že myšlení je ve vývoji pokročilejší než řeč, tzn., že děti dokážou vyřešit nějaký problém vlastní činností, ale nedovedou jej slovně popsat. Vypadá to, jako by v tomto období řeč zaostávala za myšlením. Potvrzujeme si toto i v praxi, kdy dítě něco pochopí, ale nedovede to slovně vyjádřit. Proto si vymýšlí slova k vyjádření svých myšlenek. Tímto způsobem vznikají v dětské řeči mnohá originální pojmenování. Toto je typické pro mladšího předškoláka.

Ve druhé polovině předškolního věku se situace obrací. Řeč je v tomto období mnohdy rychlejší než myšlení. Je to tím, že vývoj řeči je v tomto období velmi prudký. Slovní zásoba dětí se velmi rychle obohacuje, a proto přibývá i typických dětských výroků. V tomto období přibývají pojmy jako je nábytek, zelenina atp., které ukazují, že se děti naučily pojmenovávat skupiny věcí. Některá slova ale pro děti nemají dostatečnou obsahovou náplň. Zůstávají na úrovni prázdných slov, která jsou nedostatečně pochopená a nedostatečně rozumově zpracovaná.

Význam používání řeči u dětí se s jejich přibývajícím věkem zvyšuje. Řečí se nejen můžeme s nimi dorozumívat, ale jejím prostřednictvím můžeme na ně i působit, a to tím více, čím lépe řeči rozumí. Nejdůležitější úloha rozvíjení řeči je mít neustále na zřeteli bohatý a obsažný kontakt s přímou smyslovou skutečností. Jen tak zabezpečíme plnou hodnotu rozumové a jazykové výchovy dítěte. (Klindová, Rybářová, 1981)

1.4.3 Vývoj kresby

Děti pomocí kresby vyjadřují své názory a svůj pohled na svět. Kresba dětí je neverbální symbolickou funkcí. Vývoj dětské kresby prochází několika fázemi, v nichž první kresby nemají žádný symbolický charakter.

První fází je tak zvané čarání. Toto se projevuje v batolecím věku. Pro dítě tyto „kresby“ nemají žádný význam. Čarání je pro dítě zajímavé jen jako činnost sama o sobě. Dále se jím nezabývá.

Druhá fáze je fází sekundárního symbolického vyjadřování. Dítě postupně zjišťuje, že v kresbě může symbolem vyjádřit určitý předmět nebo událost. Ovšem toto

dokáže pojmenovat až poté, co kresbu nakreslilo. Nekreslí na určité téma ani určitý předmět. Pojmenovává obrázek až podle výrazného znaku, který vidělo na daném předmětu.

Třetí fáze se nazývá primárním symbolickým vyjádřením. Dítě již dovede kresbou vyjádřit určitý námět nebo předmět. Podoba kresby je závislá i na vývoji dalších dovedností a schopností. Do kresby se promítá i aktuální emoční stav dítěte.

Nejčastějším námětem dětské kresby jsou lidé, potom zvířata a až naposled věci. Dítě neklade váhu na shodu věci se skutečností, ale kreslí podle paměti. Dítě kreslí to, co o objektu ví a co se mu na něm zdá důležité. Neznázorňuje skutečnou podobu věcí. Typičnost věcí si určuje podle svých subjektivních představ.

Dětská kresba je důležitá i z hlediska psychoanalýzy. Dítě v obrázku zachytí, co je pro ně důležité. Hodnocení dětské kresby je důležitým kritériem pro posuzování psychické vyspělosti. Mnoho testů školní i psychické zralosti používá právě kresbu. Není jen vhodným prostředkem k rozvoji grafických a motorických dovedností dítěte, ale v obrázcích je zachycena i jeho rozvíjející se osobnost.

Děti nejraději kreslí lidské postavy, ale i tyto kresby procházejí svým typickým vývojem. První stadium kresby postavy je tzv. hlavonožec. Tyto kresby se objevují přibližně ve třech letech věku. Vycházejí z toho, že děti pozorují sebe a lidi okolo sebe. Pro děti má největší význam lidský obličej z důvodu navazování sociálních kontaktů. Není proto divu, že se děti soustředí na zobrazení hlavy a detailů obličeje. Následným detailem je dokreslení končetin, u kterých si uvědomuje, že jsou důležité pro jakoukoliv aktivitu. Tyto postavy se nazývají hlavonožci. Toto potvrzuje předpoklad, že děti nejprve kreslí to, co považují za důležité.

Druhé stadium kresby je tzv. stadium subjektivně fantazijního zpracování. Toto stadium se objevuje u čtyř až pětiletých dětí. Děti postupně akceptují detaily postavy, které chápou jako důležité. Děti tímto zobrazením nerespektují realitu. Kreslí postavu, kterou až poté oblékají. Vznikají tak zvané průhledné kresby. Někdy i zobrazí obsah těla, např. miminko v bříšku maminky. Někdy bývá zobrazen i pupík. Tyto detaily dávají dětem smysl existence trupu. Toto je tzv. transparentní vidění.

Posledním, třetím stadiem vývoje kresby postavy, je stadium realistického zobrazení. Tyto kresby se objevují na konci předškolního období. Kresby se podobají skutečnosti. Dítě kreslí to, co skutečně vidí.

Činnosti, vykonávané dětmi, jsou hlavním prostředkem jejich tělesného a duševního rozvoje, uspokojují je i citově. Děti se jejich prostřednictvím učí, získávají

nové zkušenosti a dovednosti. Všechno, co umí, se naučily na základě praktických činností. Proto bychom je v nich neměli omezovat, ale umožňovat jim takovéto činnosti v plné míře.

2. Sociální vývoj

Dítě se rodí do určitého prostředí rodiny, která je součástí celé společnosti. Prostřednictvím této rodiny – a později dalších společenství – se dítě učí v dané společnosti žít, chovat se v ní určitým způsobem, který je v ní žádoucí. Tento „celoživotní proces, v jehož průběhu si jedinec osvojuje specificky lidské formy chování a jednání, jazyk, poznatky, hodnoty, kulturu, a začleňuje se tak do společnosti“ (Průcha, J., 1995, s. 202), nazýváme socializací.

2.1 Kojenecké období

Velmi brzy po narození dítě začíná reagovat na lidi kolem sebe jinak než na předměty, kolem druhého až třetího měsíce dokonce dokáže vnímat i jejich emocionální projevy a také na ně reagovat. Reaguje tak například na výraz obličeje, ale ještě lépe na tón hlasu. (Vágnerová, 2008, s. 97) Osobou, kterou vnímá nejvíce, je zpravidla matka, popř. někdo, kdo ji zastupuje. K matce si také během kojeneckého období při ideálním stavu vytváří pevný vztah, který je základem pozdějších vztahů k druhému člověku. Matka má mateřskou intuici a přirozeně vyhovuje potřebám dítěte, většinou jí nedělá problém poznat, co potřebuje nebo co ho trápí. (Šulová, L., 2004, s. 3) Dokáže také přirozeně rozvíjet vzájemnou komunikaci s dítětem, ať už verbální či neverbální. Opakuje například pohyby dítěte rukama, něco k nim přidá, dítě je znovu opakuje po ní. Častěji se tato vzájemná nápodoba vyskytuje mezi pátým až osmým měsícem. (Vágnerová, 2008, s. 102) Jistota vazby s matkou dává dítěti pozdější jistotu ve společnosti, sebedůvěru a napomáhá i rozvoji poznávání. (Šulová, L., 2011, s. 11). Je třeba ale také připomenout, že kromě této jisté vazby“ se může vyskytnout i úzkostná vazba (nejistá, vzdorující), při které si dítě není jisté, že mu rodič bude k dispozici, až ho bude potřebovat, nebo vyhýbavá vazba, kdy je dítě bez lásky a podpory druhých, odstrkované. (Šulová, L., 2011, s. 12).

Mezi šestým až devátým měsícem odlišuje matku a jiné osoby, objevuje se strach z cizích lidí. K interakci s lidmi používá dovednosti, které dosud získalo. Přijímá od nich do rukou hračky a věci, žertuje s nimi při této manipulační činnosti, ale nabízené věci si vezme jen od osoby, kterou přijímá, které se nebojí ((Vágnerová, 2008, s. 107).

V kojeneckém období se rozvíjí sociální učení. Nápodoba zmíněná výše se zdokonaluje, dítě si pamatuje, co se naučilo a v dobré pohodě je ochotné to ukázat. Předvádí tak, jak

je veliké, jak dělá „paci, paci“, „pa“, a je rádo, když ostatní reagují radostí a úsměvy. Tím se sociální učení posiluje.

2.2 Období batolete

Zatímco v kojeneckém období dítě získávalo vztah k okolí, v období batolete se vytváří vědomí „já“. Toto se projevuje i v řeči, protože dítě postupně začne užívat toto zájmeno, když jménem své osoby bude hovořit. Dítě poznává, že ono samo může mnohé udělat a také to vyžaduje. Někdy tak cílevědomě a silně, že přivádí okolí k nervózním reakcím. Vymáhá si své nebo naopak odmítá, co je od něj požadováno, reaguje vzdorovitě. Proto bývá toto období nazývané prvním obdobím vzdorů.

Je v něm stále ale závislé na nejbližší osobě, na matce, významnější začínají být i vztahy k dalším členům rodiny – k otci, sourozencům, prarodičům. Dobrý vztah s otcem pomáhá dítěti odpoutat se od matky. Se sourozenci tráví děti někdy více času, než s většinou dospělých. Přes vztahy k nim se dostává ke vztahům k vrstevníkům. Na začátku jsou pro něho něco jako předměty na hraní (Vágnerová, 2008, s. 146), potom kolem dvou let se objevuje paralelní hra, kdy si děti hrají vedle sebe, ale každé samo za sebe. Při hře se chová tak, jak je to výhodné pro něho, projevuje se tak jeho egocentrismus, patřící k tomuto věku.

Objevuje se ale i prosociální chování, které je odpozorované od ostatních. K mladším sourozencům se tak batolata dokážou chovat podobně pečovatelsky a ochránářsky jako jejich rodiče. (Vágnerová, 2008, s. 152). Děti po roce a půl chtějí být v komunikaci s ostatními aktivní, ať už jsou v interakci s dospělými nebo s dětmi. Snaží se pomáhat, napodobují jednání, které vidí.

2.3 Předškolní období

Předškolní období je velmi důležité z hlediska vývoje sebepojetí. To se rozvíjí na základě hodnocení a přijímání dítěte okolím, přes tzv. „sociální zrcadlo“, které mu nastavuje. Dává-li okolí najevo dítěti, že je šikovné, schopné naučit se vše potřebné, co dosud případně nezvládlo, přijímá-li dítě emocionálně, získává o sobě dítě pozitivní obraz a také sebedůvěru, která je pro další zdravý rozvoj potřebná.

Pokračuje seznamování s pravidly chování ve společnosti, chápání, co je dobré a co nepřijatelné. Nově se objevuje pocit viny, který dítě má, pokud se proti normám proviní,

hovoříme o vzniku svědomí. (V osvojování morálních norem napomáhá okolí pevně danými pravidly, na jejichž dodržování se dbá a oceňuje se. Také vzor dospělých má velký význam

Dále se rozvíjí prosociální chování, jehož základy byly položeny v předchozím období. Dítě dokáže pomáhat, ovládat postupně i své vlastní potřeby a odložit jejich uspokojení, dokáže se rozdělit o hračky, jídlo nebo roli. Zároveň už na konci období zpravidla kontroluje negativní projevy svých emocí, dokáže potlačit vztek, agresi, projevit je přijatelným způsobem. Pomáhá mu, když může o svých pocitech hovořit. I tato dovednost se v předškolním období rozvíjí a je dobře, když ji dospělí podporují a dítěti pozorně a s pochopením naslouchají. Jsou mu tak vzorem empatického chování.

V předškolním období nabývají na významu vztahy k vrstevníkům, kontakt s nimi se stává potřebou každého zdravě se vyvíjejícího dítěte. Ve skupině dětí podobného věku si zkouší a rozvíjí své sociální dovednosti, svou schopnost obstát v této skupině i respektovat ostatní. Učí se spolupracovat, dohodnout se, vyjednávat, prosadit se i ustoupit, je-li třeba. Důležitou činností, která v tom dítěti pomáhá, je hra.

3. Vývoj dětské hry

Hra je nejpřirozenějším projevem aktivity dítěte v předškolním věku. Je pro dítě jednou z vývojových potřeb a jejím prostřednictvím se rozvíjí celá jeho osobnost. Rozvíjejí se pohybové schopnosti, zručnost i rozumová bystrost. První známky hry se objevují již v kojeneckém věku, kdy si dítě začíná hrát s vlastníma rukama, pak s nožičkami a postupně s předměty kolem sebe. Rozvoj hry v plné míře nastupuje až zhruba kolem třetího roku věku. Hra dítěti poskytuje i psychickou rovnováhu, ověřuje jeho schopnosti vyřešit problém a zpřesňuje jeho dovednosti a vědomosti, je založena na individuálních možnostech dítěte. Hra též utváří a obohacuje sociální vztahy. Přechází od samostatné hry v kojeneckém věku, přes hru vedle sebe v batolecím období, až po hru společnou, kterou vídáme u předškolních dětí. Smyslem hry je jejím prostřednictvím najít řešení úkolu nebo problému, který si dítě vytýčilo, a pochopit jeho princip. Nejdůležitější ve hře je herní činnost sama, nikoliv její výsledek. Děti do hry promítají své osobní zážitky a zkušenosti. Není to však přesná kopie skutečnosti, ale vyjádření jejich pocitů a přání. Ve hře se uplatňuje celá osobnost dítěte, je nezbytná pro jeho všestranný a harmonický rozvoj.

3.1 Druhy her

Hry jsou velmi rozmanité a různorodé. Setkáváme se s jejich různým tříděním, a to zejména z hlediska psychologického a z hlediska pedagogického.

Z psychologického hlediska se bavíme o hrách intuitivních, senzomotorických, intelektuálních a kolektivních. (Mišurcová, Fišer, Fixl 1989)

Pedagogika dělí hry na dvě velké skupiny, a to na hry tvořivé a hry s pravidly.

Tyto skupiny se poté ještě dále dělí na

- hry předmětové, úlohové, dramatizační, konstruktivní
- hry pohybové, intelektuální (didaktické) (Mišurcová, Fišer, Fixl 1989)

3.1.1 Hry z hlediska psychologického

Hry senzomotorické přispívají k rozvoji smyslů (rozlišování barvy, tvaru, tvrdosti, velikosti), hry intelektuální se uplatňují v rozumovém vývoji dítěte každého věku. Spočívají ve vyhledávání shod a rozdílů, zahrnují třídění, přiřazování atp. Mezi tyto hry patří hry funkční (houpání na houpacím koníkoví, hrabání tunelů v písku, dělání rybníčků), hry námětové, symbolické (na lékaře, na prodavače, na koně), hry

napodobivé (žehlení, vaření), hry fantastické (hovor s vymyšlenou osobou, použití prutu jako meče), hry konstruktivní (vystřihování, skládání, stavění), hlavolamy a skládačky (skládání obrazců z kostek nebo destiček) a jako poslední do této skupiny patří hry kombinační (křížovky, šachy, rébusy). (Mišurcová, Fišer, Fixl 1989)

Tyto hry se mohou hrát jak uvnitř, tak i venku. Hry na louce nebo v lese pomáhají vytvořit u dítěte i vztah k přírodě, jejím zákonitostem. Pomáhají mu prohloubit jeho znalosti o rostlinách, květinách, vodě, sněhu, proměnách počasí v jednotlivých ročních obdobích.

Intelektuální hry můžeme zařadit do obou skupin třídění, psychologického i pedagogického. V pedagogickém dělení je zařazujeme mezi hry s pravidly a nazýváme je hrami didaktickými. Mezi ně patří skládky, hlavolamy, puzzle, rébusy, příběhy s otevřeným koncem atp. Didaktické hry jsou přímo zaměřené na rozvoj poznávacích funkcí, mají svoje přesná pravidla, zvláštnosti, ale i pomůcky. Díky těmto hrám dítě pochopí vztah příčiny a následku, podřízenost a nadřazenost, množství atp.

Hry kolektivní označujeme též jako hry společenské. K těmto hrám patří hry soutěživé (míčové, lehkotletické, akrobatické...), pospolité (hry na školu, dramatické hry), rodinné (hry na domov, hry s panenkou), hry stolní (Člověče, nezlob se). Tyto hry pomáhají dětem začlenit se do kolektivu.

Sociální vývoj dítěte podstatně ovlivňuje styk s kruhem rodiny, se společenstvím vrstevníků, a styk s jinými dospělými mimo okruh rodiny. V kruhu rodinném je nejdůležitější vztah matka – dítě. Vytváří se citové pouto, které dává dítěti pocit jistoty a bezpečí. Značný vliv na dítě má též styk s dětmi stejného i různého věku a pohlaví. Naučí se pomáhat ostatním, radovat se ze společné činnosti. Při styku s dospělými mimo okruh rodiny získává zkušenosti z rozmanitosti sociálního chování, dostává se do různých situací s různými společenskými podněty. Naučí se reagovat na určité situace přiměřeněji a pružněji.

Děti si nejlépe osvojují sociální vztahy při hrách s panenkou, kdy začínají napodobovat vztah matky s dítětem. Při těchto hrách nepoužívají jen panenky, ale i ostatní hračky – medvídky, plyšová zvířátka, různé loutky. Tyto hračky jsou pro dítě citově důležité, protože na ně přenášejí potřebu o někoho pečovat a projevovat mu svou náklonnost. Okolo tří let se panenka pro dítě stává partnerem při hře. Každá hra má svůj morální aspekt a je jen na dospělých, aby ve hrách dětí podporovali to, co je správné a dobré.

3.1.2 Hry z hlediska pedagogického

Jak již bylo popsáno výše, z hlediska pedagogického se hry dělí na dvě velké skupiny, a to na hry tvořivé a hry s pravidly.

Mezi hry tvořivé patří hry manipulační, hry napodobivé, hry dramatické a hry konstruktivní. Hry s pravidly zahrnují hry pohybové a hry didaktické. Hry s pravidly mají své postupy, které je třeba dodržet, aby se hra úspěšně vyvíjela. V těchto hrách se dítě naučí trpělivosti, ukázněnosti, spolupráci s ostatními hráči a v neposlední řadě se naučí vyhrávat, ale i prohrávat.

Při manipulačních hrách děti nesledují žádný cíl. Při těchto hrách se soustředí především na činnost jako takovou. Dítě sahá po předmětu, snaží se jej uchopit. Poté předměty zkoumá. Postupem času předměty přemísťuje, a zjišťuje jejich funkčnost. (s chrastítkem chrastí atp.).

Napodobivé hry představují vztah dítěte ke skutečnosti. V těchto hrách si dítě stanoví svůj herní záměr a cíl. Odráží se v nich vše z okolí dítěte. Jeho zážitky, dojmy, vzory dospělých atp. Kolem třetího roku do těchto her děti vnášejí prvky personifikace. Dítě hračkám dává různé úkoly a hovoří s nimi jako s živou bytostí. Většinou z těchto her poznáme přesnost pozorování, i to, co dítě u dospělých považuje za nejdůležitější a co obdivuje. Děti nepoužívají jen hračky, ale i mnohé předměty ze světa dospělých. Při zacházení s nimi se vědomosti dítěte obohacují o dojmy a zkušenosti.

Prvky dramatické hry můžeme najít prakticky v každé dětské hře, hlavně pak ve hrách napodobivých. K obohacení těchto her slouží rekvizity. Těmi mohou být loutky, maňásek, nebo jakákoliv jiná hračka. V dramatických hrách děti uplatňují plně svoji tvořivost. Umožňují jim vzít na sebe určitou roli a tu předvést před diváky. Mohou v nich zobrazit svá přání, zážitky ale i úzkosti. V dramatických hrách se mohou objevit i hry s hudebními hračkami a nástroji. Tyto hračky jsou silným nástrojem pro vývoj tvořivosti dětí a otvírají jim bránu do světa hudby.

Konstruktivní hry zaujímají zvláštní místo v poznávacích procesech. Dítě při těchto hrách používá různé stavebnice, kostky a jako doplňky např. rozmanité přírodniny, jako třeba písek, kamínky, dřívka, květiny, nebo používá i hračky jako je vláček, nábytek, dětské nádobíčko, napodobeniny potravin, atp. Hlavně v předškolním období se těmito hrami dítě dovede zaměstnat na poměrně dlouhou dobu. Nejraději staví různé budovy a silnice podle svých představ. Méně staví podle předlohy. Vše, co se dá obměňovat nebo kombinovat, významně přispívá k rozumovému rozvoji. Konstruktivní hry mohou učitelům sloužit i jako orientační diagnostický prvek.

Poslední skupinou her jsou hry pohybové. Pohybové hry ve své podstatě vycházejí z přirozené potřeby dětí – dostatečného množství pohybu. Ten je nutný k jejich zdravému tělesnému i psychickému vývoji. Při nich se zapojuje celá řada svalů v těle, a tím přispívají ke zlepšování fyzické kondice dětí i ke zdokonalování koordinace pohybů. Dětem přinášejí radost, uspokojení a zábavu. Mezi pohybové hry můžeme řadit hry s říkankami, s hudbou, hry s chůzí, během a hry závodivé. S postupem času u dětí nabývají na významu hry sportovní a sporty jako takové.

3.2 Ontogenetický vývoj hry

3.2.1 Hry kojenců

Prvopočátky her se u kojenců objevují již v brzkém věku. Rozvoj her úzce souvisí s rozvojem motorických a smyslových funkcí. Viz kapitola 1.2.1

Okolo čtvrtého měsíce se začínají objevovat první senzomotorické hry. Děti se učí koordinovat své smysly s pohyby těla. Nejprve si hrají se svým tělem. Prohlížejí si ručičky, otáčejí s nimi nebo je strkají do úst. V této době si podobně hrají i se svým hlasem, začínají broukat a žvatlat. Později se snaží dosáhnout na předměty ve svém okolí, které je zaujaly. V době, kdy dítě předměty dokáže uchopit a manipulovat s nimi, začínáme mluvit o hrách manipulačních. Při manipulaci s předměty ze začátku postupuje stejně jako při hře s vlastním tělem, tzn., strká je do úst, otáčí s nimi, tluče s nimi o podložku atp. V pozdější době začíná hračky používat rozmanitým způsobem, začíná kostky stavět na sebe, chrastit chrastítkem apod.

Mezi první hry kojeneckého věku spojené se sociální stránkou osobnosti jsou hry na schovávanou. Je to jednoduchá hra s pomocí šátku, který dáme dítěti přes obličej a to jej pak strhává. Další oblíbenou hrou nejmenších dětí je házení předmětů na zem, kdy mu dospělý předměty podává do ruky, a to je pak s velkou radostí opět zahodí.

Děti také mají rády hry s tělíčkem spojené s říkankou. Takové jsou například „Tak jedou páni“, „Běžela myška“, „Paci, paci“, „Vařila myšička kašičku“ nebo „Kovej, kovej, kovářičku“.

Aby si děti mohly hrát a poznávat svět okolo sebe, potřebují hračky. Mezi hračky kojeneckého období patří různá chrastítka, kostky, nafukovací míče různé velikosti, zvířátka, různá vozítka, nebo hračky do vody. Vzhledem k tomu, že děti všechny předměty strkají do úst, většinou jsou tyto hračky vyrobeny ze dřeva, nebo z plastů.

3.2.2 Hry batolat

V batolecím období jsou hry mnohem častější než v kojeneckém věku. Děti si hrají mnohem více a mnohem déle. Batole věnuje hrám každou volnou chvíli, zatímco kojeneček si hrál pouze několik minut denně. Hry se významně liší i po obsahové stránce. Jako hra kojenců je označována prakticky veškerá spontánní činnost, ať pohybová nebo smyslová. Je to například prohlížení předmětů, manipulace s nimi, sahání na předměty apod. V těchto hrách dítě uplatňovalo především to, co již dovedlo udělat, co se právě naučilo. Kdežto batole již jedná samostatně, chce se účastnit činností každodenního života, který jej obklopuje. (Klindová, Rybářová 1981) Ve hře uplatňuje fantazii, hra je řízena určitou představou a zaměřena k určitému cíli.

Hrové činnosti batolat můžeme v zásadě rozdělit na hry pohybové, které napomáhají ke zdokonalení koordinace svalových pohybů. Je to chůze, pobíhání, poskakování, házení apod. Vhodnými hračkami jsou např. míče různých velikostí, kuželky, házečí kroužky, odrážedla, houpací koník.

V ranném batolecím věku s vývojem jemné motoriky se zdokonalují hry manipulační. Dítě se snaží otevírat a zavírat krabičky, schovávat si do nich předměty, zavírá a otvírá dveře. Dětem k těmto hrám můžeme poskytnout různé vkládací kostky, vkládací kelímky, které bude zasouvat do sebe, nebo z nich později stavět komín. Pro starší batole se již výběr hraček k manipulačním hrám značně rozšiřuje, a to o kostky nebo různé stavebnice, šroubovací panenky, kdy dítě musí spojit koordinaci obou rukou a pohybu. Další hračkou, kterou můžeme použít, jsou velké dřevěné korálky k navlékání na provázek nebo tkaničku. Koncem třetího roku dítě staví na určitý námět, který si samo určí. Čtyř až pětileté dítě již obratně zachází s kostkami, dovede z nich stavět různé stavby, modeluje z modelovací hmoty, skládá z papíru různé skládačky, vystřihuje, lepí atp. (Klindová, Rybářová 1981)

Dále jsou to hry intelektuální, při nichž činností batolete je napodobování. Děti mladšího batolecího věku například napodobují let letadla, troubení auta apod. Při napodobování dítě uplatňuje nejen své pohybové a rozumové schopnosti, ale také fantazii. Děti staršího batolecího věku se převtělují do zvířátek, osob ze svého okolí, nebo napodobují činnosti lidí. Děti nenapodobují jen skutečné činnosti, které vidí okolo sebe, ale i to, co si představují. Holčičky si představují, že jsou víly, chlapci zase že jsou např. vojáky. Při napodobivých hrách dětí se zvláště uplatňují hračky, které představují předměty ze skutečného světa. Jsou to panenky, domečky, zvířátka, dopravní prostředky a další věci, které pomáhají dítěti ve hře interpretovat to, co ve skutečnosti prožívá.

Ovšem v těchto hrách nejde jen o hračky samotné, ale i o jejich doplňky. Oblečky na panenku, zboží do domácnosti, do obchodu apod. Tyto doplňky jsou pro hru cenné proto, že dítě vidí zacházení s nimi doma a pak jejich používání napodobuje. Např. maminka obléká miminko, dítě si vezme panenku a oblečky a také ji různě převléká. To samé platí i pro přípravu jídla atp.

Nemalou úlohu ve vývoji dítěte mají též hry se zpěvem. Podílejí se především na rozvoji řeči, dítě si při nich osvojuje a zlepšuje výslovnost, intonaci a rytmus řeči. Líbí se mu jednoduchá říkadla a písničky.

Důležitou roli v dětském životě hraje fantazie. Fantazii děti používají v době, kdy projevují osobní zkušenosti, ale mnohdy ve velmi transformované podobě. V těchto situacích se objevují symbolické hry. Pomocí symbolické hry se dítě vyrovnává se situacemi, kterým nerozumí nebo se mu zdá, že ho ohrožují. Existence symbolické hry je důkazem, že se dítě dostalo do fáze symbolického myšlení. Symbolické hry dítě využívá v době, kdy symboly zastupují skutečný předmět, který je ale pro ně nedosažitelný. Symbolická hra nemá význam jen v rozvoji poznávacích procesů, ale má pro dítě i emotivní hodnotu. Ve fantazii je dítě pánem situace a příběh je takový, jakým ho chce mít. (Vágnerová, 2008)

2.2.3 Hry předškolních dětí

Období od tří do šesti let bývá také označováno jako „zlatý věk“ hry. (Mišurcová, Fišer, Fixl 1989) Je to proto, že děti si v tomto věku hrají v každé volné chvíli. Pokud toto převedeme na časové jednotky, dítě si hraje v průměru mezi 9 až 12 hodinami denně. Je to nejpřirozenější činnost dítěte, poskytuje mu maximální citové uspokojení. Hra předškolních dětí je obsahově bohatší, složitější, dítě si již nehraje pokaždé samo, ale hledá ke své hře spoluhráče. Hra, jako v každém vývojovém období, napomáhá celkovému rozvoji dítěte.

V rozumovém vývoji hra napomáhá k upevňování a prohlubování poznatků, které dítě získalo v předchozích obdobích. Hra také významně podněcuje vývoj řeči. Dítě potřebuje při hře sdělit svoje myšlenky, přání a city.

Podporuje rozvoj mravního cítění dítěte tím, že dítě napodobuje jednání svého okolí, ale i jednání lidí okolo sebe. Při hře navazuje kontakt s ostatními dětmi a díky těmto podnětům se u něho rozvíjí sociální chování. Při komunikaci s ostatními o

obsahu dané hry se děti učí dobrým mravům, tzn. respektovat přání ostatních, přizpůsobovat se jim, rozdělit se o hračku, podřídit se pravidlům hry.

Hra v dětech vzbuzuje kladný citový stav. Děti při hrách prožívají radost, zájem a nadšení pro hru. Úkoly, jež dítě při hrách plní, mu umožňují prožívat různé city. Lásku, když pečuje o panenku, s nadšením staví trasy pro vláček z dřevěných kolejek, rozčiluje se nad nepřiměřeným počínáním spoluhráče, atp.

V průběhu dne dítě vystřídá více druhů her. Nejčastěji se ovšem objevují hry úlohové. (Klindová, Rybářová 1981) Jde vlastně o hry napodobivé, kdy děti napodobují své okolí, ovšem zásadně se liší od napodobivých her batolat. Předškolní děti se nezaměřují jen na vnější stránku věci, ale odpozorovávají souvislosti mezi předměty a mezi lidmi. Právě takovéto jevy se děti snaží napodobit ve svých hrách. Začínají chápat, že vše, co dospělí dělají, má svůj smysl. Dítě touží dělat vše jako dospělý, proto volí úlohové hry. V těchto hrách je typická formulace dětí „já jsem...“. Hrají si na maminku, na řidiče kamionu, na lékaře, atp. Pocit opravdovosti role posílí části oblečení, jako například bílý plášť pro lékaře, ve hře na domácnost je to pak třeba žehlička, apod. Ovšem jednou z nejzákladnějších hraček pro úlohové hry je pro děvčata panenka s příslušenstvím. Za panenkou následují například plyšová zvířátka, která nejen slouží jako pomocník ve hře, ale mnohdy je to i dětský přítel, kterému sdělují své radosti i trápení. Další hračkou, kterou můžeme dětem nabídnout, jsou námětové stavebnice, například města nebo vesnice, pro chlapce pak nejrozličnější dopravní prostředky.

Dalším druhem her předškolních dětí jsou hry konstruktivní. Děti mají radost, když se jim výsledek jejich činnosti podaří a líbí se. Například vystřižený tvar nebo postava, hrad z kostek, nebo tunel z písku. Dítě si v těchto hrách stanoví cíl a zároveň si vytváří představu, jak daného cíle dosáhnout, jak postavit tunel, jak postavit hrad, atd. Tyto výsledky upevňují dětské sebevědomí, jistotu, a povzbuzují je k dalším činnostem. Hračky, které k těmto hrám lze použít, jsou lopatičky, hrabičky, nákladní auta, vystřihovánky apod. Hračky, které k těmto hrám lze použít, jsou lopatičky, hrabičky, nákladní auta, vystřihovánky apod.

Pro rozvoj dětského intelektu slouží hry didaktické a hádanky. Mnoho takovýchto materiálů najdeme v dětských časopisech, ale existuje i mnoho hraček, které si kladou za cíl uvádět děti do světa, který nás obklopuje. Tyto hračky také nenásilným způsobem připravují děti na školu. Mezi didaktické hry patří puzzle, pexeso, hlavolamy,

kvarteto, domino, hry s kostkami. Nejprve jsou to kostky s obrázky, poté kostky s počtem teček.

Vedle her didaktických jsou v předškolním věku uplatňovány i hry a hračky rozvíjející smysly dětí. Mezi tyto můžeme zařadit např. sluchovou hru „Kukačko, zakukej“, nebo hry na zrakovou pozornost, kdy děti musí hledat, co se ve třídě změnilo, ev. co ze třídy zmizelo. Dále můžeme dětem dát rozličné hudební nástroje. Tyto nástroje nesmí dělat přílišný hluk, ale musí být funkční, musí se dát na ně hrát. V mateřské škole děti rády hrají na činelky, triangl, rolničky apod. Doma mívají xylofony, bubínky, píšťalky.

Jako poslední velká skupina her, objevujících se v předškolním věku nejčastěji, jsou hry pohybové. Pohybové hry se rozvíjejí v souvislosti s tím, jak si dítě přestává hrát samo a vyhledává hry, v nichž si děti hrají ve dvou nebo ve větším kolektivu. Tyto hry jim pomáhají do kolektivu se zapojit. Pohybových her je nepřeberné množství. Uplatňuje se v nich chůze, běh, skoky a různé jiné pohyby. Mohou být s říkadly, nebo s různým náčiním či náradím. Pohybové hry můžeme hrát jak v místnosti, tak kdekoliv venku. Můžeme k nim také použít různé hračky, jako jsou míče, švihadla, lana, kuželky, ale i koloběžka, dětské kolo. Dále dětem můžeme nabídnout i sezónní hračky, např. kolečkové brusle, saně, boby, křídly a podobně.

II. Praktická část

V praktické části své bakalářské práce jsem se zaměřila na pozorování psychomotorického vývoje svého nejmladšího syna, kterému je nyní 20 měsíců. Pozorování jsem prováděla po dobu přibližně jednoho roku, a to od jeho 8 měsíců do dnešní doby.

Sledovala jsem vývoj hry, který úzce souvisel s jeho psychomotorickým vývojem, výběr hraček, se kterými si nejčastěji hraje i vliv okolí.

Zaměřila jsem se na vývoj syna chronologicky, vždy v daném měsíci věku. Jeho psychomotorický vývoj jsem průběžně konzultovala i s naší dětskou lékařkou, která mi potvrdila, že jeho vývoj je normální, v některých oblastech v určitém období mírně nadprůměrný.

Stanovila jsem si tyto předpoklady:

1. Ve hře pozorovaného chlapce se odrazí obecně známé poznatky o ontogenetickém vývoji hry.

8 měsíců

V osmi měsících sám sedí, pokud je posazen, sám si sednout teprve zkouší. Dopředu se pohybuje pouze plazním, lézt po čtyřech zatím neumí, ani se o to nesnaží. Pokouší se sám vstávat u nábytku, pokud je postaven, vydrží stát bez opory.

Dcery jej učí lumpačiny. Prostřední dcera jej naučila prskat – umí to po první ukázce. Nejstarší dcera i já a prarodiče jsme mu ukázali hru na říkanku „Paci, paci, pacičky“. Po několikerém opakování, kdy jsme mu drželi ručičky a tleskali s nimi, sám tleská, pak bere ruce dospělého a dělá s nimi „paci, paci“. Na výzvu ukazuje, jak je veliký, dělá „indiána“, brnká si prsty o rty. Při tom vydává co nejsilnější zvuky.

Z hraček preferuje ty, které svítí, blikají a vydávají jakékoli zvuky. Líbí se mu kolotoč nad postýlkou, poslouchá melodii, kterou strojek hraje a chytá točící se medvídky. Když se kolotoč zastaví, vyžaduje jeho opětovné spuštění. Hraje si s autíčky, zkoumá je, snaží se je rozebrat, přichází na to, že se jim točí kolečka. Chrástítka a ostatní kojenecké hračky jej moc nezajímají.

Po tomto období učení nastává období klidu, pouze si upevňuje nově nabyté zkušenosti, nové věci se neučí.

10 měsíců:

Další osobnostní rozvoj přichází přibližně ve věku deseti měsíců. Nenaucí se však tolik dovedností, jako v minulém období.

Sám chodí okolo nábytku, kterého se přidržuje, ale nedostane se všude, kam by chtěl. Naučí se lézt po čtyřech, ovšem ne sám, neví, jak na to. Zde přichází na řadu praktická ukázka. Postavila jsem ho na kolínka a ručičky a postupně jsem mu je přendávala tak, aby postupoval dopředu. To stačilo, aby pochopil princip lezení a také přišel na to, že lezením se pohybuje rychleji než plazením. Postupně si techniku lezení zdokonaluje a také je zrychluje.

Děláme spolu „Vařila myšička kašičku“. Nejprve mu ukáži na jeho ručičce, jak se „vaří kašička“ a pak na výzvu „udělej Vařila myšička“ se snaží prstíčkem udělat totéž na mé dlani. Další hrou, kterou se učíme, je „Šije švec“. Sám však ještě pohyb ručičkami nezvládá, protože je motoricky poměrně náročný. Děvčata mu kutálejí míč a on se snaží jim ho poslat zpátky. Další hry v tomto věku se opakují z předchozího období.

Poté přichází opět přibližně měsíční období útlumu.

12 měsíců:

Ve dvanácti měsících se již učí větší množství dovedností.

Zatím se stále ještě nesnaží o samostatnou chůzi.

Houpe se na dřevěném koníkovu, na koníka se musí vysadit, s koníka sleze s pomocí sám. Rád se houpe v dětské houpačce, ale daleko raději se houpe v houpací síti zavěšené na zahradě mezi dvěma stromy. Je to v té době jeho nejoblíbenější činnost.

Baví jej také hra na schovávanou. Sám si dá plenku na hlavu, pomalu ji stahuje, a když plenka spadne, řekne „aha“ nebo „kuk“. Tuto hru s ním velmi rády hrají obě sestry.

Dělá pokroky i v jemné motorice, projevuje se to v manipulační a explorační hře. Po koupání, když odteče voda z vany, zavírá odtokový otvor zátkou. Když se mu to nevede, zlobí se a snaží se o to tak dlouho, až zátku správně usadí. Rád si hraje s klíči, snaží se je zasunout do zámku. Snaží se i o správné postavení klíče proti klíčové dírci. Zakrývá hrnce puklicemi.

V rozvoji řeči větší pokroky nedělá, nová slova nepoužívá. Žvatlá typickou batolecí řečí, mluví rychle, napodobuje dospělé. Podle toho, co chce vyjádřit, intonuje. Někdy vysvětluje – při tom dělá různé grimasy a gestikuluje rukama, jakoby říkal „Chápeš to?“ Jindy se zase nad něčím rozčiluje a pak k mimice a gestikulaci přidává zvýšení hlasu až křik. Tyto jeho projevy většinou všechny přítomné rozesmějí.

Po tomto období učení nastává opět, tentokrát již poslední, období upevňování dovedností.

14 měsíců:

Od čtrnáctého měsíce věku synův vývoj probíhá plynuleji.

Začíná prvním samostatným krůčkem. Popud je prozaický – sušenka. Chce ji tak moc, že se odhodlá si pro ni dojít.

Z hraček jej zajímá pouze houpací koník, na kterého už si umí vlézt a houpe se tak rychle, že hrozí, že se převrátí, a dětský telefon, na kterém mačká tlačítka, dává si ho k uchu a napodobuje telefonování. I tuto hru s ním rády hrají sestry. Mluví do telefonu a on jim odpovídá.

Nejzajímavější je pro něho dálkový ovladač k televizi. Přesně ví, jak tento funguje. Od rodičů odpozoroval, jak se s ním zachází. Správnou stranou jej namíří na televizi a mačká tlačítka. Má velkou radost, když se mu povede přepnout kanál. Další jeho nejoblíbenější hračkou je klávesnice a myš od počítače. I použití těchto odkoukal od ostatních členů rodiny. Ručičkou mačká klávesy a „píše“, občas pohne myší, kliká nebo otáčí středním kolečkem.

15 měsíců:

Ve věku patnácti měsíců sám vyleze na křeslo a pohovku, židle je pro něj ještě vysoká. Sedne si a voláním „tady“ na sebe upozorňuje.

Sám vyleze na houpacího koníka i sám z něho sleze.

Pokud se drží za ruku, umí chodit do schodů i ze schodů střídavě oběma nohama.

Děvčata na něj dělají různé obličejky a on se je snaží napodobit. Snaží se zvedat obočí, zaklání při tom hlavu a směje se.

K pití již nevyžaduje jen kojeneckou láhev s dudlíkem, ale umí pít i z lahve typu Mattoni sport.

Ví, že kapesník není na hru na schovávanou, ale že se do něj smrká. Když mu ho přiložím k nosu, začne „smrkat“ – prská pusou. Později si sám bere kapesník, přikládá si ho k nosu, ale zatím do něj stále jen prská. Sleduje, jestli se na něho někdo dívá a čeká na pochvalu.

Sestry mu ukazují, jak se píská na píšťalku. Snaží se také do ní foukat, ale více do ní prská. Pokud se mu povede do píšťalky fouknout a ona zapíská, má z toho ohromnou radost a zkouší to znovu a znovu.

16 měsíců:

V šestnácti měsících umí utíkat. Má rád hru na honěnou, hra však často končí pádem, protože při rychlém pohybu se mu ještě „pletou“ nožičky. Tato hra mu přináší radost, sám k ní provokuje gestikulací, úsměvy, kýváním hlavičkou i hlasovými projevy.

Schovává si různé věci do skříněk a pak je hledá.

Začíná si prohlížet dětské knížky, listuje i časopisy.

Rozumí pokynu „podej mi“, žádaný předmět podá se slovem „tady“.

Téměř úplně ho přestává bavit houpací koník, začíná se zajímat o míč, se kterým si rád hraje. S míčem si kutálí, umí ho i odhodit.

Velmi rád také zapíná a rozepíná zip. Když se na něho ten, komu zip rozeplnul, naoko zlobí, chápe, že provádí nějakou neplechu a potutelně se usmívá. Samozřejmě v této činnosti pokračuje.

Umí dát pusinku a umí druhého pohladit na pokyn „udělej ají“. Někdy ale přijde sám, přitulí se a hladí.

Značný pokrok je také vidět v „práci“ s počítačem. Cíleně mačká tlačítko myši, otáčí kolečkem a sleduje, co se děje na monitoru. Na klávesnici prstíkem mačká písmenka a pozoruje, jak se objevují a přibývají na monitoru. Klikáním myši se mu často povede otevřít na obrazovce nové okno, nebo naopak něco zavřít. Pak se snaží toto „zamaskovat“ tím, že od počítače odejde a vezme si nějakou hračku, nebo naopak ukazuje na monitor a upozorňuje, že je na něm něco jinak.

17 měsíců:

Ve věku sedmnácti měsíců jej otec naučil kopat do nafukovacího míče, tuto hru má stále rád.

Pomalou se učí uklízet nepořádek, rozházené hračky sbírá do krabice, když sestřám rozhází pastelky, sebere je zpět do stojánku.

Rád si hraje také s vkládací kostkou. Protože tvary kostek jsou pro něho ještě složité, vkládá a vysypává je velkým otvorem. Někdy se mu podaří jednoduchý tvar vložit do kostky správným otvorem a pak se snaží tento úkon opakovat.

Dovede si poradit, když chce něčeho dosáhnout. Chce-li si prohlédnout za sklem ve skříňce uložené věci a nevidí na ně ani když se postaví na špičky, přistaví si odražedlo, stoupne si na ně a pohodlně si je prohlíží.

Umí smrkat do kapesníku a pískat na píšťalku.

Ke hře s počítačem přibyla hra s melodickými hračkami. Nejraději má hrací housenku, se kterou si hrály již jeho sestry. Prostřední dcera mu ukázala, jak hračka funguje. Teď potřebuje pomoc jen při zapnutí a vypnutí hračky. Housenka vydává několik zvuků a hraje několik melodií. Syn většinou pouští jen určitý zvuk a jednu melodii, kterou si oblíbil. Někdy je ale spokojen, když housenka vydává jakýkoliv zvuk. Tlačítka na housence i na myši u počítače už umí mačkat pouze ukazováčkem, ale ve chvíli, kdy není pozitivně naladěný, bouchá do nich celou rukou.

Odporoval, jak se používá prodlužovací šňůra a snaží se dát zástrčku do zásuvky.

Zdokonalil si další darebačinu, kterou ho naučila prostřední dcera. Přijde k někomu a tak dlouho na sebe upozorňuje, až jej dotyčný vezme na klín. Pak začne zvedat obočí a dělá to do té doby, dokud i dotyčný obočí nezvedne. Jestliže delší dobu na jeho gesto není reakce, zdůrazňuje ho tak, že spolu se zvedáním obočí zaklání hlavu a přidává i různé zvuky. Jakmile se dočká kladné odpovědi, tj. že protějšek také zdvihne obočí, začne se smát a neustále to dokola opakuje.

Starší dcera jej spíše opatruje a chrání, vysvětluje mu, co nesmí dělat, prohlíží si s ním knížky a učí ho říkanky a jednoduché písničky.

18 měsíců

V osmnácti měsících je již jeho běh jistější, zastaví se a neupadne.

Silně štípe palcem a ukazováčkem a sleduje reakci toho, koho štípe. Jakmile uslyší „au, to bolí“, okamžitě přestane. Pokud ale dotyčný nereaguje, štípe ho tak dlouho, až uslyší au a sám při tom vydává podobný zvuk.

Když chce získat nějakou věc, která je mimo jeho dosah, vezme některého z přítomných za ruku, přivede ho a gestikulací a různými zvuky se mu snaží dát najevo,

co chce podat. Pokud chce získat nějakou věc, která např. leží na konferenčním stole, nikdo mu ji nechce podat a on sám na ni nedosáhne, chodí tak dlouho okolo stolu, až najde místo, odkud se mu podaří na věc dosáhnout a vzít si ji. Okamžitě se rozzáří jako sluníčko.

Vyndává věci z tašek a uklízí je kamkoli, nejraději do skříněk mezi nádobí. Velmi dobře si ale pamatuje, kam co dal. Tímto způsobem si uklízí i hračky, takže mezi talíři jsou autíčka, krabičky s čajem, přendává třeba měchačky mezi hrnce a tak podobně.

U babičky má v botníku schovaný ovladač od televize a láhev s pitím. Když k ní přijde, nejprve zkontroluje botník, jestli je vše na svém místě. Když se chce napít, otevře botník, vyndá láhev, napije se a zase ji tam vrátí zpátky. Když obsah vypije, dožaduje se dolítí a plnou láhev zase uklidí do botníku.

Umí si rozbalit cucavý bonbon.

Umí začátek písničky „Táto, mámo, v komoře je myš“, ví, jak dělá pejsek, kočička. Na otázku „jak dělá ptáček“ začne vysokým hláskem pípat.

Napodobuje kýchání, při tom se předklání téměř až k zemi a směje se.

19 měsíců:

V devatenácti měsících objevuje kouzlo výšek. Leze na křeslo, z křesla na stůl. Vyleze na domácí schůdky, postaví se na horní plošinku, poskakuje a radostně se směje. S pomocí vyleze v dětském pokoji na horní palandu sester a hlasitě dává najevo radost z toho, jak je vysoko.

Dcery dostaly elektrické kartáčky na zuby. Syn pozoroval, jak s nimi zacházejí, pak v nestřeženém okamžiku si jeden kartáček vzal, zapnul si ho (kartáček se zapíná stisknutím gumového tlačítka) a začal si čistit zoubky.

Postupně se učí napodobovat další zvířátka.

Rád se dívá z okna na projíždějící auta, ukazuje na ně a říká týty.

V tomto období mu největší radost dělá co největší hluk. Bouchá dvířky od kuchyňské linky, nábytkovými dvířky i dveřmi od místností, hází na zem puklice od nádobí. Čím větší rána, tím větší radost. Jeho okolí s ním však tyto radostné pocity nesdílí. Pro jeho ochranu – hlavně nebezpečí skřípnutí prstíků a zabránění možnosti dostat se k věcem, které mu do ruky nepatří a kterými by si mohl ublížit – i pro ochranu nábytku (vylomení dvířek) přelepujeme dvířka skříněk izolepou. Nejprve se snaží dvířka otevřít silou, když se mu to nepodaří, velmi trpělivě se snaží izolepu odstranit.

Když ji konečně odlepí, s vítězným úsměvem otevře skříňku, vezme si, co chce a zase izolepu přilepí zpátky.

I když má dostatečné množství hraček přiměřených svému věku a hraje si i s hračkami svých sester, především s plyšovými zvířátky, stále jej ovšem nejvíce láká počítač. Vzhledem k tomu, že na něm vždy napáchá nějakou neplechu, dobře ví, že k němu nesmí. Pokud je v místnosti některý dospělý, počítače si nevšímá. Jakmile však zpozoruje, že ten dospělý od počítače odešel, okamžitě pustí z ruky vše, s čím si právě a hraje a běží k němu. Když je ten dospělý teprve na odchodu – zvedá se od počítače, chlapeček se pomaloučku přibližuje a čeká na šanci klikat myší a ťukat do klávesnice. Když se dospělý vrátí a nachytá ho u počítače, tváří se jako že tam není a při tom se potutelně usmívá. Jestliže je v místnosti jen se sestrami, nepodaří se jim ho od počítače odtrhnout, křičí a vzteká se.

20 měsíců:

Ve věku dvaceti měsíců již běhá rychle, hraje si se sestrami na honěnou. Poskakuje a při tom říká „hopla“. Poskoky a slovíčko „hopla“ odkoukal od koníčka Hopa ze seriálu „Včelka Mája“, který velmi rád sleduje.

Jakmile uslyší v radiu nebo televizi hudbu, začíná „tancovat“, zatím trochu neobratně. Tancování mu ukázala babička. Pohybuje se v rytmu hudby, přešlapuje z nohy na nohu, kroutí tělíčkem (samozřejmě k obveselení všech přítomných). Když se okolí směje, začne se ještě víc kroutit a také se směje.

V televizi má nejraději reklamy. Jakmile slyší reklamní znělku, okamžitě znehybní a reklamu pečlivě sleduje.

Při procházkách venku reaguje na okolí, upozorňuje na pejska, ptáčky, postřehne i letící letadlo. Když ho něco zaujme a neumí to pojmenovat, ukazuje ručičkou a říká „tady“. Toto slovíčko také používá, když něco vidí a chce to, nebo když jeho sestry mají něco, co on nemá a také to chce.

Všechny paní jsou pro něj tety, venku, v trolejbusu, v televizi nebo i na fotce v novinách.

Dovede se již zapojit do jednoduchého rozhovoru, odpovídá na otázky typu ano – ne. Když odpovídá na otázku ne, kroutí při tom hlavou. Když mu řeknu „Půjdeme spinkat“ odpoví „hm“ a jde směrem k postýlce.

Z televize odkoukal volání „gól“. Když je v televizi přenos kopané, padne branka a fanoušci křičí „gól“, postaví se před obrazovku, zvedne ruce nad hlavu a hlasitě volá „góóól“ a pak se rozesměje.

Sám přišel na to, že pokud si zacpe nos, začne mluvit jinak a pokud si zacpe rukama uši, může slyšet sám sebe.

Ví, kam co patří a zná umístění mnoha věcí v domácnosti. Když mu podám např. sběračku, snaží se ji uklidit na správné místo. Jestliže mu to ale nejde – sběračka se třeba vzpříčí – volá „pomoc“. Pokud má v ruce věc, na jejíž místo nedosáhne nebo se mu nedaří ji uklidit, podá mi ji a řekne „na“.

Ví, jakým tlačítkem se zapíná notebook. Když se na monitoru objeví logo Windows, radostně na ně ukazuje a říká „aha“.

Také umí pustit televizi. Pokud na ní svítí červená kontrolka, vezme dálkový ovladač a dlouze stiskne tlačítko s číslem. Když se barva kontrolky změní na zelenou, je spokojen a odkládá ovladač. Jestliže červené světýlko nesvítí, jde zapnout hlavní vypínač na televizoru.

V nákupním středisku vyžaduje houpání na elektrickém koníkoví. Udrží se na něm sám, někdy vyžaduje opakovat houpání.

Umí spojovat kostky stavebnice Lego Duplo, postaví komín až z deseti kostiček. Také umí udělat komín z pěti vkládacích pyramidových kelímků.

Rád si hraje na schovávanou. Když mu řeknu „Schovej se“, přikryje si oči rukama a řekne „není“, pak ruce sundá a řekne „aha“ nebo si lehne na pohovku a přikryje si obličej polštářkem.

Také si hraje na schovávanou se sestrami. Ty ho naučily schovávat se do různých koutků, za dveře, za skříň, za křeslo, pod stůl apod. Když ho najdou a udělají na něj „kuk“, křičí radostí.

Synův vývoj do jednoho roku byl spíše skokový – během několika dnů se naučil věci, které se jiné dítě učilo poměrně déle, ale pak zase několik dnů se nenaučil nic. Zajímavé bylo, že v tomto věku se učil spíše praktickou ukázkou než jen pouhým pozorováním a zkoušením.

Shrnutí pozorování

Na základě přímého pozorování a záznamů z něj lze říci, že stanovené předpoklady se potvrdily.

Po dosažení jednoho roku se synův vývoj harmonizoval a probíhá již plynule.

Zajímavé bylo sledovat, jak se měnil jeho přístup k hračkám. Do roka to byla různá chraстítka, plyšová zvířátka, kolotoč nad postýlkou. V současné době preferuje míče, dětské svítící baterky, vkládací kelímky a lego Duplo, ze kterých staví komíny, a všechny ozvučené hračky. Nejraději však má dálkové ovládání k televizoru a mobilní telefon. Projevuje obrovskou radost, když v televizi přepíná programy.

Vliv okolního prostředí na vývoj syna je pozitivní, každý člen rodiny se svým způsobem na něm podílí. Sestry ho učí neplechý a darebačiny, což přijímá s radostí a rád se zapojuje do hry, od dospělých odkoukává věci technického rázu. Ví, jak se zapíná televize, jak se rozsvěcí světýlko, když se mu nepovede rozsvítit lampičku, kontroluje, jestli je zapojena do zásuvky, zapíná a vypíná vysavač.

Pokud mohu zhodnotit vliv prostředí na syna, mohu zkonstatovat, že do doby, než sám začal běhat, to je do čtrnácti měsíců věku, ovlivňovaly jeho hru nejvíce jeho starší sestry, které mu ukazovaly hračky, stále si s ním hrály, mluvily na něj a on skutečně některé způsoby hry od nich převzal. Jakmile se rozběhl a sám se dostal, kam potřeboval, přenesl se jeho zájem jednoznačně na dospělé. Pečlivě sleduje jejich činnosti a velmi přesně je napodobuje.

1. Ve hře pozorovaného chlapce se odrazily obecně známé poznatky ontogenetickém vývoji hry.

Kojenecké období:

Manipulační hra – v 8 měsících chytá točící se medvídky na dětském kolotoči, který má nad postýlkou. Hraje si s autíčky, zkoumá je, snaží se je rozebrat, přichází na to, že se jim točí kolečka. Přibližně ve věku 12 měsíců si hraje ve vaně se zátkou, kdy se ji snaží umístit do odtokového otvoru vany, snaží se zasunout klíč do klíčové dírky.

Hra v sociální interakci – v 8 měsících reaguje na hru „paci paci“, hry s pohybem a říkankou ve věku 10 měsíců – „Vařila myšička kašičku“, „Šije švec“, hází podané předměty na zem ve snaze po neverbální komunikaci, schovává se za plenu, opět ve věku 12 měsíců

Batolecí období:

Manipulační hry – Pokračuje manipulační hra – rozepínání a zapínání zipu (16 měsíců), v 16 měsících cíleně mačká tlačítko myši, otáčí kolečkem a sleduje, co se děje

na monitoru. Na klávesnici prstíkem mačká písmenka a pozoruje, jak se objevují a přibývají na monitoru. Ve 20 měsících se objevuje první konstruování z kostek – komín, kelímky různých velikostí.

Motorické hry – z motorických her ve 12 měsících houpání na houpacím koníkoví, které se postupně zdokonaluje – ve 14 měsících na něj sám vyleze, slézá zatím s pomocí a v 15 měsících sám bez pomoci na něj nalézá i slézá. Dále je to hra na honěnou, první pokusy v 16 měsících a zdokonalení spolu s poskoky ve 20 měsících. Hry s míčem začínají v 17 měsících.

Hra v sociálních interakcích – Snaží se zpívat písničku „Táto, mámo“, při chůzi do schodů říkanku „Jedna dvě, Honza jde“, na otázku „Jak dělá...?“ napodobuje kočičku a pejska (18 měsíců), ve věku 20 měsíců se učí napodobovat další zvířátka, hra na schovávanou.

Námětové hry – nejprve děti napodobují jednotlivé činnosti, a to se ukázalo i v případě mého syna – na telefonování, manipulace s ovladačem, PC, smrkání, pískání, kýčání, čištění zubů, úklid věcí do skříněk a jejich vyndávání (od 14 měsíců)

Symbolická hra – tento druh hry jsem při pozorování syna zatím nezaznamenala.

2. Ve hře pozorovaného chlapce se odrazily činnosti jeho dvou starších sester i dospělých v jeho okolí.

Kojenecké období: v 8 měsících jej 6ti letá dcera naučila prskat, rodiče a prarodiče jej učily dětskou říkanku „Paci, paci“, v 10 měsících přidáváme „Vařila myšička“ a „Šije švec“. S dcerami se snaží kutálet míč. Ve věku 12 měsíců s ním dcery hrají hru na schovávanou, od rodičů a prarodičů odkoukal, kam patří zátka do vany.

Batolecí věk: Ve 14 měsících odpozoroval od dospělých používání dálkového ovladače a používání klávesnice a myši od počítače. Tato zručnost se postupem věku zdokonaluje. V 15 měsících jej dcery učí různé grimasy, např. zvedání obočí. V 17 měsících jsem jej naučila hru s vkládací kostkou, tvary jsou ale složité, tak její používání není dokonalé. Prostřední dcera jej naučila pískat na píšťalku a ukázala mu hru s hrací housenkou. V 19 měsících odpozoroval od dcer používání elektrického zubního kartáčku. Ve 20 měsících jej babička naučila tancovat na hudbu. Zatím jen velmi nemotorně. Já jsem ho naučila spojovat kostky Lego Duplo. Stále miluje hru na schovávanou, dcery jej naučily schovávat se do různých koutů bytu. Podle koníka Hopa ze včelky Máji napodobuje poskoky a doprovází je slůvkem „hopla“.

Mám ještě dvě starší dcery ve věku 6 a 8 let a mohla jsem srovnávat jejich vývoj s vývojem nejmladšího. Potvrdila se mi domněnka, že vývoj děvčat probíhá jinak, nežli vývoj chlapců. Toto jsem si ověřila i u svých dvou sester, které také mají děvčata i chlapce.

Sestry ho učí legračním činnostem, např. zvedat obočí, kýchat, kašlat, ale taky hru na schovávanou – schovávat se za dveře, za skříň, za křeslo, pod stůl, hru na honěnou, hrát si s míčem, hodit hopíkem tak, aby se rozsvítil, což přijímá s radostí a rád se zapojuje do hry, od dospělých odkoukává věci technického rázu. Ví, jak se zapíná televize, jak se rozsvěcí stolní lampička, když se mu ji nepovede rozsvítit, kontroluje, jestli je zapojena do zásuvky, zapíná a vypíná vysavač.

Pokud tedy mohu zhodnotit vliv prostředí na syna, mohu zkonstatovat, že do doby, než sám začal běhat, to je do čtrnácti měsíců věku, měly na něj největší vliv jeho starší sestry, které mu ukazovaly hračky, stále si s ním hrály, mluvily na něj a on skutečně některé způsoby hry od nich přejal. Jakmile se rozběhl a sám se dostal, kam potřeboval, přenesl se jeho zájem jednoznačně na dospělé. Pečlivě sleduje jejich činnosti a velmi přesně je napodobuje.

Shrnutí pozorování

Na základě přímého pozorování a záznamů z něj jsem si zvolila pro vyhodnocení pozorování následující hlediska:

1. odraz obecně známých poznatků o ontogenetickém vývoji hry ve hře sledovaného dítěte
2. odraz činností jeho dvou starších sester i dospělých v jeho okolí ve hře pozorovaného chlapce
3. odraz základních znaků hry ve hře pozorovaného chlapce

Kojenecké období:

Manipulační hra – přibližně ve věku 12 měsíců si hraje ve vaně se zátkou, kdy ji dává do odtokového otvoru.

Hra v sociální interakci – v 8 měsících byl seznámen s hrou „paci paci“, hry s pohybem a říkankou ve věku 10 měsíců – „Vařila myšička kašičku“, „Šije švec“, hází

podané předměty na zem ve snaze po neverbální komunikaci, schovává se za plenu, opět ve věku 12 měsíců

Batolecí období:

Manipulační hry – Stále pokračuje manipulační hra, kdy si syn hrál se zipem (16 měsíců), ve 20 měsících se objevuje první konstruování kostek – komín, kelímky různých velikostí.

Motorické hry – z motorických her se u chlapce ve 12 měsících objevuje houpání na houpacím koníkovi, které je zdokonalováno ve 14 měsících si na něj sám vyleze, slézá zatím s pomocí a v 15 měsících sám bez pomoci na něj nalézá i slézá. Dále se objevuje hra na honěnou, první pokusy v 16 měsících a zdokonalení spolu s poskoky ve 20 měsících. Hry s míčem se objevují v 17 měsících.

Hra v sociálních interakcích – umí začátek písně „Táto, mámo“ a odpovídá na otázku „Jak dělá...?“ (18 měsíců), učení dalších zvuků ve věku 20 měsíců

Námětové hry – nejprve děti napodobují jednotlivé činnosti a to se ukázalo i v případě mého syna – na telefonování, s ovladačem, PC, smrkání, pískání, kýčání, čištění zubů, úklid věcí do skříněk a jejich vyndávání (od 14 měsíců)

Symbolická hra – tento druh hry jsem při pozorování syna dosud nezaznamenala.

2. odraz činností jeho dvou starších sester i dospělých ve hře pozorovaného chlapce

Kojenecké období: v 8 měsících jej šesti letá dcera naučila prskat, rodiče a prarodiče jej učily dětskou říkanku „Paci, paci“ v 10 měsících přidáváme „Vařila myšička“ a „Šije švec“. S dcerami se snaží kutálet míč. Ve věku 12 měsíců s ním dcery hrají hru na schovávanou, od rodičů a prarodičů odkoukal, kam patří zátka do vany.

Batolecí věk: Ve 14 měsících odkoukal od dospělých používání dálkového ovladače a používání klávesnice a myši od počítače. Tato zručnost se postupem věku zdokonaluje. V 15 měsících jej dcery učí různé grimasy, např. zvedání obočí. V 17 měsících jsem jej naučila hru s vkládací kostkou, tvary jsou ale složité, tak její používání není dokonalé. Prostřední dcera jej naučila pískat na píšťalku a ukázala mu hru s hrací housenkou. V 19 měsících odpozoroval od dcer používání elektrického zubního kartáčku. Ve 20 měsících jej babička naučila tancovat na hudbu. Zatím jen velmi nemotorně. Já jsem ho naučila spojovat kostky Lego Duplo. Stále miluje hru na schovávanou, dcery jej naučily schovávat se do různých koutů bytu.

3. odraz základních znaků hry u pozorovaného chlapce

U tohoto hlediska vycházím z nedávné publikace o hře, kde jsou uvedeny tyto znaky hry: spontánnost, zaujetí hrou, radost a uspokojení, tvořivost, fantazie, opakování, přijetí role. (Kořátková, 2005)

Spontánnost se projevovala ve hře mého syna bezprostředním jednáním, jakýmsi vnitřním pučením ke všem činnostem. Bez dlouhého rozmyšlení vždy reagoval na podněty ostatních, ať to bylo podávání hraček, slova, gesta nebo mimika, vše okamžitě vracel. Na legraci ihned reagoval stejně legračním projevem, všechny jeho projevy byly naprosto spontánní.

Zaujetí hrou bylo viditelné soustředěním na činnost. Občas se stalo, že téměř nevnímal, co se děje okolo – když třeba zkoušel dát zátku do vany nebo když vyndával a znovu uklízel předměty do skříněk. Většinou takové hluboké zaujetí bylo ale jen chvilkové, brzy si všiml dospělých okolo a zareagoval – třeba utekl od počítače, když přicházel otec.

Radost a uspokojení bylo často vidět na výrazu jeho tváře a celkové pohodě. Usmíval se při hře, mával rukama a poskakoval, výskal. Občas ale projevil i nespokojenost, když se mu něco nedařilo – např. pokud mu nešly spojit kostky Lega, začal se zlobit a křečovitě se snažil kostky spojit. Na toto typické citové prožívání hry upozorňuje i S. Kořátková.

Tvořivost se zatím ve hře příliš neprojevila. Za tvořivý projev bych považovala jeho obměny při manipulaci s hračkou – zkoušel s ní různým způsobem třeba ťukat, obracel ji při tom a hledal různé možnosti, jak by to ještě udělal. Také pohyby při tancování měnil, nejprve se jen pohupoval z jedné nohy na druhou, poté přidal úklony, později začal dělat větší úklony a předklony a nakonec se začal točit dokola.

Fantazie se v pozorování zatím neprojevila.

Opakování se projevuje tím, že se děti ke hře rády vrací. Pohybové hry připomínají, díky opakování, trénink dovedností. (Kořátková, 2005) Toto jsem pozorovala často – např. při hře na schovávanou, lezení na schůdky, házení míčem, poskakování a tancování, hře s autíčky i ve stavění komínu z kostek.

Přijetí role je znakem vyspělejší hry a v pozorování se neobjevilo.

Závěr

Ke své bakalářské práci jsem si vybrala téma „Vývoj dětské hry“. Práci jsem rozdělila do dvou částí – teoretické a praktické.

V teoretické části jsem se soustředila především na psychomotorický vývoj dítěte od novorozeneckého období až po předškolní věk a zároveň s tímto na vývoj hry v jednotlivých obdobích – novorozeneckém, kojeneckém, batolecím a předškolním. Prostudovala jsem několik odborných publikací, které jsem použila jako podklad pro vypracování této části mé práce. Podrobněji jsem se seznámila s vývojem dítěte po psychické i pohybové stránce, i s tím, jak veliký skok udělá od narození až do nástupu do školy, co vše musí zvládnout, co vše se musí naučit. V porovnání s dospělým člověkem dítě vlastně neustále „pracuje“, nepřetržitě vykazuje nějakou činnost. Po pohybové stránce se učí cíleně uchopit hračku, vlastní silou se přemístit, kam potřebuje, a nakonec chodit, pak běhat a poskakovat. Po psychické stránce se naučí rozumět mluvené řeči, reagovat na ni a samo se dorozumět. Doba, za kterou toto všechno zvládne, je vlastně poměrně krátká.

Ke splnění praktické části jsem „využila“ vlastní rodinu. Jeden rok jsem pozorovala svého nejmladšího syna, a to od jeho 8 měsíců do 20 měsíců věku. Vzhledem k tomu, že mám ještě dvě starší dcery ve věku 6 a 8 let, měla jsem možnost porovnat vývoj dítěte, které vyrůstá samo, bez sourozenců, jen s dospělými (nejstarší dcera) a naopak dítě, které má kolem sebe dětskou společnost. Rozvoj tohoto dítěte je daleko rychlejší po pohybové a psychické stránce, starší sourozence se snaží napodobit, rádo se zapojuje do všech her i lumpačin, snaží se s nimi dorozumět, samo ke hře provokuje.

Aby se dítě dobře rozvíjelo a vyrůstalo v klidném a příjemném prostředí, je třeba mu věnovat všestrannou péči, učit je říkanky, písničky, vyprávět pohádky, hrát si s ním. Myslím, že pro dítě, ale i jeho okolí, je důležité a hluboce pravdivé úsloví:

„ Kdo si hraje, nezlobí“

Seznam literatury:

VÁGNEROVÁ, M., *Vývojová psychologie I*. Praha: Karolinum, 2008. 468 s. ISBN 978-80-246-0956-0

KLINDOVÁ, L., RYBÁROVÁ, E., *Vývojová psychologie*. Praha: SPN, 1981.

KOŤÁTKOVÁ, S. (ed.): *Hry v mateřské škole v teorii a praxi*. Praha: Grada Publishing, a.s., 2005

MIŠURCOVÁ, V., FIŠER, J., FIXL, V., *Hra a hračka v životě dítěte*. Praha: SPN, 1989.

OPRAVILOVÁ, E., *Dítě si hraje a poznává svět*. Praha: SPN, 1988.

Průcha, J., *Pedagogický slovník*. Praha: Portál, 1995

Šulová, L., *Raný vztah dítěte s matkou je důležitý základ pro jeho další psychický vývoj*, Praha: Raabe, 2004, ISBN 80-86307-15-8

KOLEKTIV AUTORŮ. *Manuál prevence v lékařské praxi VI*. Praha: SZÚ, 1998. 144 s. ISBN 80-7071-108-6